

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav Etnologie

Starý rituál v moderní Mexiku

Old ritual in modern Mexico

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. František Vrhel

Vypracovala: Lenka Přichystalová

Praha 2015

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala p doc. Františku Vrhelovi, za ochotu s jakou se zhostil vedení bakalářské práce, dále doc. Oldřichu Kašparovi za cenné rady a připomínky. Mexickým přátelům, bez nich by tato práce nikdy nevznikla. Největší poděkování si zaslouží rodiče, pro jejich neutuchající podporu.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla užita k získání jiného titulu.

V Praze, 18.8. 2015

Lenka Přichystalová

Anotace

Tématem uvedené bakalářské práce jsou výsledky provedeného terénního výzkumu probíhajícímu od 3.2. 2012 do 30.7. 2012 v Mexiku (ve státech Michoacán, Estado de Mexico, Distrito Federal) . Objektem výzkumu byl obřad zvaný Temazcalli. Jedná se o očistný obřad, který vedle fyzické očisty spojuje i duševní rituální očistu. A právě na tomto obřadu se autorka bude snažit prokázat nový vzrůstající trend, navracení se k starým rituálům a tradicím.

Annotation

Thema of my thesis is result of field research, which takes place on 3.2. 2012 -30.7. 2012 in Mexico (in state Michoacán, Estado de Mexico, Distrito Federal). Subject of research was one ritual temazcali. This ritual is purifying, which give clean body and psyche (soul) too. Trought this ritual maker of this work want showing new trend, that people are coming back to ritual and traditions of age.

Klíčová slova: Temazcalli, trend, fyzická a duševní očista, obřad, rodina, medicína, terapie, cyklus, moderní doba, autentický, oběť

Keywords: Temazcalli, trend, physical and mental purification, ritual, family, medicine, therapy, cycle, modern age, authentic, victim

Obsah

Úvod.....	9
Stručný nástin porevolučního společenského a ideologického vývoje.....	11
Mexikanismus jako nové náboženské hnutí.....	14
Charakteristika mexikanistického hnutí	15
Concheros jako strážci tradic	17
Počátky revitalizačních tendencí v podobě mexikanismu	18
Proroctví a jejich důležitá role v dogmatech mexikanistických hnutí.....	20
Inspirace pro rozvoj nového mexikanismu.....	23
Nová kulturní a kolektivní identita.....	26
Camino Rojo	27
Původ v lakotské tradici	28
Rituály tvořící Camino Rojo.....	30
Historický vývoj temazcalu	32
Archeologická naleziště.....	34
Temazcal v kodexech.....	35
Význam a analýza temazcalu jako kulturně-náboženského obřadu.....	37
Zvyk temazcalu jako rituál.....	40
Stručné vysvětlení aztécké kosmologie.....	41
Prvky synkretismu s křesťanstvím	43
Temazcal v rámci mexické tradiční medicíny	46
Metodologie terénního výzkumu	49
Popis průběhu obřadu a jeho symbolika.....	55
Závěr.....	59

Použité prameny a literatura	60
Přílohy.....	64

Dnešní svět je ovládán globalizací, jejímž projevem je i určitá unifikace v oblasti kultury. Míží hranice mezi dalekým a blízkým, pojem exotický radikálně mění svůj význam. Svět se zvětšuje a zmenšuje zároveň. Zmenšuje, protože díky technickým vymoženostem se z jednoho konce světa na druhý můžeme dostat v rozmezí jednoho dne, ale také se zvětšuje díky množství informací, které se nám dostává o těch "druhých". Globalizace totiž neznamená, že jsme všichni stejní, ale odlišnosti jsou jiné než v minulosti. V rámci antropologie jako vědy vzniká jistý druh nostalgie, tedy pocit ztráty nedotčených kultur, toho, co popisuje Lévi-Strauss ve své knize *Smutné tropy*¹. Ale podobný pocit ztráty zasáhl celý svět, proto existuje mnoho těchto tendencí, jež se snaží jen o nabytí nové jistoty a o vztah s minulostí.² Je zde touha po pocitu sounáležitosti v rychle se měnícím světě. Přesto se však ve stejném čase, kdy se mnohé rozdíly stírají, naopak vytvářejí nové odlišnosti. Je tedy jen otázkou antropologů, jak se postaví k této problematice. „*Hlavním úkolem antropologie již nemůže být zkoumání a popis neznámých způsobů života, ale spíše objasnění procesů, které se odehrávají v různých místech a na různých úrovních globálního systému.*“³ Nezáleží na procesu globalizace, ale na vnímání reality konkrétním jedincem. To je jev, který globalizační procesy nemohou postihnout.

Jedná se o rozporuplný proces, kdy globalizace kultury vyvolává zároveň opačné tendence, především ve formě návratu k původním tradicím jednotlivých národních kultur. Moderní antropologický výzkum dokazuje, že čím více jsou si kultury podobné, tím více lpějí na zbývajících odlišnostech.⁴ Je to obranný mechanismus a jistý charakteristický prvek modernosti. Nacionalismus a politika identity jsou v těchto podmínkách paradoxně posilovány. Jak popisuje Erikson: „*Obrozenecká hnutí jsou tradicionalistická ve smyslu, že usilují o obnovení významu tradic v prostředí, které samo o sobě není tradiční, ale moderní*“⁵. A právě neotradicionalismus projevující se ve formě mexikanismu a hnutí z toho vzniklých jsou skvělým příkladem nových projevů kulturní identity a je to také hlavním tématem této práce. Mexiko a jeho kulturní pluralita poskytuje skvělý příklad pro ukázání kulturní revitalizace.

V této práci se budu zabývat mexikanismem jako moderním náboženským hnutím, pro zasazení do kontextu. Druhá část se pak věnuje očištnému obřadu nazývaný Temazcal, který je zde prezentován jako ukázkový příklad kulturní revitalizace. Temazcal je součástí jak nově vznikajících náboženských hnutí, tak i aktuálně se rozvíjející tradiční mexické medicíny. Ale hlavně je to fenomén, který se vyskytuje také sám o sobě. Je určitým spojujícím mostem mezi minulostí a přítomností. Ačkoliv španělská conquista potlačila mnohé z původní prehispanské kultury, tak právě temazcal je jedním

---

¹ LÉVI-STRAUSS, Claude. *Smutné tropy*. Vyd. 2. V Praze: Rybka, 2011, 478 s., [32] s. obr. příl..

² GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, 195 s. Post (Sociologické nakladatelství).

³ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007, 268 s.

⁴ Tamtéž

⁵ Tamtéž str. 346

z prvků, který si při hlubším zkoumání, byl schopen zachovat svou původní podstatu. A z toho důvodu si ho autorka vybrala jako téma své práce.

První část je věnována vývoji a charakteru, již zmíněných náboženských hnutí, které hrají v současném Mexiku důležitou roli. Více konkrétně je zmíněna spirituální cesta Camino rojo, která je součástí moderních hnutí, a její podstatnou část tvoří právě temazcal, kterému jsou věnovány následné části. Temazcal je popsán z pohledu rituálního, ale i terapeutického, pro ucelení představy, je zde stručně vyličená aztécká kosmologie a v neposlední řadě jednotlivé prvky synkretismu, které se projevují napříč současnou mexickou kulturou. Následuje praktická část, kdy autorka vyhodnocuje data nasbíraná v rámci terénního výzkumu a dochází k hlavním myšlenkám této práce. Základní otázka, které vedla ke zpracování tohoto tématu, zněla: “Proč se dnešní Mexičané navrací k původním rituálům?” Hlavní tezí a odpovědí na tuto otázku by mohlo být hledání kulturní identity, avšak autorka v rámci práce se pokusí zasadit vše do kontextu, a zároveň odpovědět na otázku, jak v její kulturní a společenské rovině tak i v úrovni individuální, jež je vyjádřena především v rámci praktické části práce.

Stručný nástin porevolučního společenského a ideologického vývoje

Než ale přistoupíme k samotné problematice mexikanismu, je nutné stručně se věnovat historickému vývoji, který mu předcházel, a utvořil tak základ, na kterém dnes stojí tyto nové proudy. Tato práce nemá mít historický charakter, vývoji věnuji tedy pouhý zlomek, aby však mnou uvedené informace zapadaly do historického kontextu. Období kolonizace vedlo k potlačení kulturní paměti týkající se původních prehispánských náboženství, i když úplně nezmizela, původní kulturní prvky prošly synkretizmem s křesťanstvím. V porevolučním období tedy neexistoval pozitivní historická zkušenost s předcortézovským světem. Z důvodu národotvorných procesů, které probíhaly od 2. poloviny 19. století, se i Mexiko muselo vymezit jako svébytný národ. Zajímavostí je, že v případě Mexika tento proces nebyl doprovázen vzletnými obrozeneckými myšlenkami. Motivací vzniku hnutí za nezávislost totiž nebylo vlastenectví, jako spíše ekonomické zájmy. Obrovský význam měla v tomto případě intelektuální a umělecká elita, jež definovala mexický národ jako národ *mesticů*.⁶ Jako symbol tohoto národa je představován Cortéz společně s Malinche, coby symboly evropského otce a indiánské matky. Avšak ve skutečnosti je vztah mexického národa k indiánskému dvojaký. Jednou je indiánské oslavováno jako symbol autentičnosti, osobitosti a tradice. Po druhé je zatracováno jako symbol podřízenosti, zoufalosti a chudoby. Indiánské obyvatelstvo bylo pouze zneužito, stále totiž zůstává nejchudší vrstvou mexické společnosti. Hrdinové jsou nacházeni v řadách *mesticů*, povětšinou z doby revoluce, která je vnímána jako začátek formování moderního státu. Počátky mexického národa jsou zasazeny do období *conquisty*, což je pochopitelné, pokud hlavní myšlenku národa tvoří *mestictví*. To vše mělo vést k vytvoření homogenního mexického národa, ale v praxi to nebylo možné. I přes sporné momenty, jako jsou zjednodušování historie, exploatace indiánských symbolů za účelem propagandy a jejich vytrhávání z kontextu, nemůžeme popřít, že právě intelektuální elita položila základy vlastní mexické intelektuální tradice. Přes veškerou snahu idealizování a vyzdvihování předkolumbovského světa převažuje v současné mexické společnosti, mimo moderní náboženské proudy, zřetelný vztah k *“la Tierra”* neboli půdě, jako k místu pobytu předků, nad vztahem k předkolumbovské kultuře. To je samozřejmě způsobeno nemožností přímo navázat na toto prehispánské kulturní dědictví, jež bylo téměř zničeno španělskou duchovní *conquistou*. Důvod, proč měla španělská duchovní *conquista* takový úspěch, je velmi prostý: kolonizovala již kolonizované.

Vznik nezávislého mexického státu provázely spory mezi konzervativci a liberály, které nakonec nutně vyústily v revoluci. Tyto události měly největší podíl na utváření moderního národa. Hybnou sílu společnosti tvořila střední třída, kdy úměrně jejímu rozvoji rostly také mocenské

---

⁶*mestic*- míšenec bělocha a indiána, slovo pochází ze španělštiny

ambice. Mexická revoluce tedy byla revolucí “zdola“, jejíž požadavky byly jednoduché; základní vzdělání pro všechny a agrární reforma. Obzvláště otázka týkající se půdy nebyla do dnešních dnů zcela vyřešena, ještě stále je to velký problém. Na počátku 20.století došlo k silnému omezení moci církve, aby se stát mohl stát nejsilnější jednotkou v zemi. Porevoluční období je také charakterizováno rozčarováním z toho, že věci jsou komplikovanější, než se zdály být, a že společenské, ekonomické a politické problémy, které se dříve považovaly za pouhý odraz koloniální nadvlády a které měly zmizet spolu s ní, mají hlubší kořeny.⁷ Teprve s revolucí roku 1910 se Mexičané začínají považovat za svébytný svobodný národ. To dokládají například velkolepé oslavy výročí této revoluce, které každoročně patří mezi největší slavnosti, a stejně tak i opěvování jejích hrdinů. Mezi ně patří například Emiliano Zapata.

V mnoha pracích porevoluční inteligence se objevuje přemítání nad pocitem méněcennosti obyvatel Mexika, který pramení nejen z doby conquisty, ale z celých čtyř století, kdy docházelo k neustálé a všudypřítomné propagaci názoru, že vše španělské je dobré a vše, co je indiánské, tedy původní, špatné. Není tedy divu, že se Mexičané stále cítí podřízeni a tím je determinováno i jejich chování a sebepojetí. Vytvářet národní hrdost a budovat pocit vlastní výjimečnosti a jedinečnosti u mexického národa, jenž byl od doby conquisty až po výše uvedenou revoluci ponižován, byl z tohoto důvodu nesmírný problém.

Součástí vládní politiky byla také politika “*indigenismo*“, jejímž účelem bylo řešit problematiku indiánů, především jejich asimilaci do homogenní mexické společnosti. Významnou úlohu v politice *indigenismo* hrála politicky a nacionalisticky orientovaná antropologie. Jejím úkolem bylo spoluvytvářet porevoluční stát, tedy na jedné straně provádět výzkumy předhispánských kultur, protože jejich odkaz bylo třeba využít k vytvoření mýtu mexického národa, a na straně druhé asimilovat indiány do moderního mexického, španělsky mluvícího národa. Jinými slovy: indiánství mělo působit jako abstraktní entita, esence moderního mexického národa, ovšem samotní indiáni byli stále socioekonomicky, hospodářsky a lingvisticky marginalizováni a vnímáni jako překážka k modernitě a progresu. Jediné východisko z této situace spatřovali politici a antropologové v naprosté integraci indiánů. Tato politika začala pozvolně ustupovat až od konce 40. let 20. století, kdy začal být, po vzoru indiánských rezervací ve Spojených státech amerických, kladen mnohem větší důraz na původní kultury, především jazyky. Změna postoje vůči předkolumbovské minulosti nastala díky dvěma faktorům: narůstajícímu turismu a potřebě vymezit se vůči Španělsku a USA. Antropologie byla až do studentského masakru v Talatelolcu roku 1968 pevně svázána s politikou a vedením státu. Intelektuálové se začali více klonit k variantě národnostního státu, což bylo ukotveno v tzv. etnicizmu.

---

⁷ GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 565 s. Studie (Sociologické nakladatelství). str. 264

„Etnicismus je směr v mexické antropologii a politice, který vyzdvihuje původ mexické společnosti v mezoamerické civilizaci a vedl až k idealizaci indiánské kultury.“⁸

Zájem o vše prehispanické se úměrně zvyšoval s přílivem turistů. Velmi krásnou ukázkou je “*dia de los Muertos*“.⁹ To je dnes velmi významný hybridní kulturní prvek. Ovšem vedle těchto procesů existuje skutečný zájem o vlastní původní tradice a vztah se současnou mexickou společností. Tedy je nutné si uvědomit, že vztah k indiánskému se v posledních 100 letech velmi proměňoval. Jak jsem se již dříve zmínila, měnil se význam indiánské symboliky, v praxi však byli indiáni vnímáni stále jako podřadní jedinci. Postoj k nim podle mého názoru částečně změnilo zapatistické hnutí, které dostalo sociální problémy, kterými trpí současní mexičtí indiáni, do povědomí široké veřejnosti, ale také za hranice státu. To byl zajisté zlomový bod, i když je to problematika, která se nedá vyřešit přes noc. Jako optimistické vnímám to, že je zde viditelná snaha situaci zlepšit. Další snahy pak přicházejí z různých organizací a iniciativ, ale důležité je především zvyšování a zlepšování vzdělanosti mezi domorodými obyvateli. Je také nutné začít na indiány nahlížet jako na svébytnou etnickou skupinu současné společnosti, nikoli jako na bídné zbytky dávných civilizací či překážku k modernitě. Právě mnoho skupin v rámci mexikanismu se aktivně zabývá indiánskou otázkou.

---

⁸ HUNČOVÁ, Dagmar: *Zapatistické hnutí v Mexiku*, In: *Konflikty v současném rozvojovém světě*, Praha 2005, str. 25

⁹ Den zemřelých více viz kapitola 3

Mexikanismus jako nové náboženské hnutí

“*Mexikanistické hnutí*“, jedna z nejznámějších manifestací indianismu v Mexiku, Francisco de la Peña mexikanismus definuje takto:

„Revitalistické nativní a neotradicionalistické hnutí, vyznačující se tím, že chtějí oživit prehispanické tradice a reinterpretojí minulost, s jasnými milenaristickými a prorockými komponenty, které mají za cíl obnovit předkolumbovské civilizace a poindiánštit národní kulturu.“¹⁰

V případě mexikanismu se jedná o jeden z neunikátnějších projevů kulturní mutace, kdy jsou všechna v jeho rámci fungující hnutí převážně charakterizována reinterpetací minulosti ve formě proměny prehispanických tradic. Přesto všechno se nejedná o etnická či indiánská hnutí, ale o kulturní fenomén původem mestický a se silnou urbanistickou tradicí. Proto mají některá tato hnutí charakter kulturní, v jiném případě politický či náboženský. Tato hnutí jako druh indianismu či neoindianismu mají stále více rostoucí vliv v mexické společnosti a stávají se tak určitou formou kolektivní identity. Ovšem mexikanismus není nikterak ojedinělý fenomén, s podobnými jevy se setkáváme i jinde ve světě. Tento fakt doložíme například revitalizačními afrikanistickými hnutími v Brazílii, kultem Maria Lyonza ve Venezuele, havajským nativizmem, prorockými hnutími v současné Africe, ale rovněž keltomanií v Evropě. To vše označuje francouzský antropolog Marc Augé za antropologii současných světů¹¹.

---

¹⁰ „Un movimiento revitalista, nativista y neo-tradicionalista, caracterizado por una afirmación de lo autóctono, por la reinvención de las tradiciones prehispanicas y por la reinterpretación del pasado, con claros componentes milenaristas y proféticos, que aspira a la restauración de la civilización precolombina y a la reindianización de la cultura nacional“ (vlatní překlad) De la Peña, Francisco, “El movimiento mexicanista. Imaginario prehispanico, nativista y neotradicional en el México contemporáneo“, 1994. Dostupné zde : <http://www.equiponaya.com.ar/religion/XJornadas/pdf/8/8-pena.pdf>

¹¹ AUGÉ, Marc. *Antropologie současných světů*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, 127 s.

Charakteristika mexikanistického hnutí

V současné době mexikanismus tvoří přibližně 50 různých uskupení, která jsou charakteristická svou různorodostí. Mnoho těchto skupin je organizovaných jako centra kulturní difuze, která podporují doktríny mexikanistického hnutí a provozují řadu aktivit, jako např. kurzy jazyka náhuatlu, prehispanšské filosofie, astronomie či matematiky, interpretace prehispanšských kodexů, indiánské umělecké produkce a tvorby, dále např. semináře o aztécké či mayské mentalitě, tradiční obřadní tance nebo tradiční medicínu. Některé doktríny těchto hnutí mají zacíl vykořenit vše “západní“, oproti tomu jiné jsou inspirovány hnutím New Age¹² a jejich cílem je hledání integrace všech posvátných tradic na planetární úrovni. Nejpočetněji jsou tato hnutí a skupiny zastoupeny v centrálním Mexiku, především v samotném hlavním městě Ciudad de Mexico a jeho okolí, a v regionech, kde přezívají tradice původem z nahuaské kultury (Estados de Mexico, Morelos, Puebla, Guerrero, Tlaxcala, Hidalgo). Nicméně skupiny inspirované mexikanismem se nacházejí po celé zemi. Přesto lidé podílející se na aktivitách těchto hnutí jsou povětšinou lidé z měst, původem mesticové, kteří mají určitý stupeň dosaženého vzdělání. Vědomě se snaží souznít s jistou formou indiánské identity. Povětšinou jsou to učitelé, městští řemeslníci, naturisté, ekologičtí aktivisté, hipies, umělci, spisovatelé, univerzitní studenti (mezi nimi někteří antropologové) a cizinci s mystickými sklony. Téměř všechny skupiny spadající do mexikanistického hnutí jsou řízeny a koordinovány nějakým duchovním vůdcem, který má určitou autoritu, charisma a rovněž určitý stupeň znalostí či zasvěcení do myšlení a praktik prehispanšského světa. V poslední době se projevuje trend, že mnoho z těchto lídrů vydává různé menší publikace týkající se mexikanismu, určené pro širokou veřejnost. Jsou vedeni především snahou o stálé rozšiřování povědomí o ideách tohoto hnutí. K propagaci idejí je využíváno veřejné praktikování různých obřadů či rituálů spojených s různými výročími historických událostí či přírodními fenomény. Mezi významné historické události, které se připomínají v rámci mexikanismu, patří objevení Ameriky, narození a smrt Cuauthémoca, vítězství Cuihlahuacu nad Španěly, zánik Tenochtitlanu, narození Ce-Acatl topiltzin Quetzalcoatl ve městě Amatlán, Morelos, oslava prvního kongresu nezávislého Mexika v Chilpancingu, Guerrero a také masakr studentů v Tlaltelolcu v roce 1968. Převažující jsou však náboženské oslavy jak původní pohanské, tak i ryze křesťanské, jako například oslava zjevení Panny Marie Guadalupské v Tepeyacu.

---

¹² New age- „představuje zastřešující označení pro celou řadu lidí, organizací, akcí, praktik a myšlenek. Skládá se z několika myšlenkových proudů, má svou vlastní filosofickou a náboženskou interpretaci a dovolává se vědeckých názorů.“ Více viz literatura k tématu

Z původních pohanských svátků se jedná o narození *Huitchilopochtliho*¹³, jako počátek vzniku Aztécké říše, nebo obřad nového ohně, který mezi Aztéky¹⁴ reprezentoval začátek a konec dvaapadesátiletého kosmického cyklu. Z přírodních fenoménů, které se oslavují, jsou to jarní a podzimní rovnodennost, letní slunovrat nebo zatmění. Velká část těchto aktů je praktikována v areálech původních indiánských paláců a pyramid v různých archeologických nalezištích (Teotihuacan, Chichen Itza, Cuicuilco, Templo Mayor, Xochicalco, Malinalco, Tlaltelolco atd.).

---

¹³ Bůh války - více viz kapitola Aztécká kosmologie v rámci obřadu temazcal

¹⁴ Pojem Aztékové je odborně chápán v užším slova smyslu, protože původní aztécká říše nebyla tvořena jednotlým národem, ale komplexem více indiánských kultur, které jsou označovány pojmem Nahuové, podrobnější rozbor tohoto problému je řešen v knize KOVÁČ, Milan. *Slnko jaguára: náboženský svět Olméků, Mayov a Aztéků*. Vyd. 1. Bratislava: Chronos, 2002, 394 s. Religionistická knižnica, zv. 1.

Concheros jako strážci tradic

Za jednu z nejvýznamnějších skupin a také za strážce tradice je považována skupina “Concheros”¹⁵, mírně vzdálená od klasického mexikanistického nativismu. Concheros je uskupení, jež praktikuje okázalé tance inspirované prehispanským světem jako součást ritualizovaného celku, který je velmi populární v Mexiku. Existence uvedené skupiny je známa přibližně od 18.století, ačkoliv podobná uskupení, jež předcházela Concheros, se dají vysledovat až ke španělské conquistě. Conchería je jedním z nejvíce reprezentativních produktů náboženské konverze indiánů centrálního Mexika ke křesťanství.¹⁶ Uskupení tance conchera se vyskytují po celé zemi, dokonce i v zahraničí, například v USA a pochopitelně ve Španělsku, ale jejich největší přítomnost je právě v centrálním Mexiku. Je známo, že tradice conchera vznikla v regionu, který zahrnuje státy Querétaro a Guanajuato, kde se dříve nacházely kmeny Otomies a Chichimecas. Odtud se poté dostala do Ciudad de Mexico, kde tato tradice zakořenila. To také vysvětluje, proč tradice tance conchera je někdy nesprávně nazývána jako tanec chichimecas, aztecký tanec či tanec ateca-chichimeca. Ačkoliv se v posledních letech zvýšil počet lidí pocházejících ze středních a vyšších vrstev, po dlouhý čas byli členy tohoto uskupení chudí rolníci, kteří se stěhovali do měst, a městská chudina. Skupiny concheros tedy fungovaly jako komunity, jež svým členům poskytovaly prostředky pro začlenění se do společnosti a pracovního systému ve městě. Nejvíce jsou skupiny concheros známé pro své brilantní tance inspirované prehispanským světem, především kulturou Aztéků, které jsou velmi atraktivní pro širokou veřejnost včetně turistů. Tyto tance představují rituální komplex, skrze který se organizují. Kombinují předměty prehispanského kultu (aromatickou bylinu copal nebo *copalli*, bicí nástroje *huehuetl* a *teponaztli* a „*caracol*“ (mušli) s chvalozpěvy a modlitbami jak ke svatým, tak k prehispanským bohům. Vnímavost a úcta concheros, kterou projevují jak k aztéckým symbolům, tak vůči památce na španělskou conquistu, vytvářejí myšlenku, že oni jsou ti, kteří reprezentují strážce prehispanských tradic. Mexikanisté považují concheros za pramen inspirace pro doktríny tvořící mexikanismus a také za spřízněnou organizaci. Avšak není možné toto striktně oddělit, protože se tyto skupiny mnohdy velmi úzce prolínají a člověk tak často může patřit do obou skupin.

---

¹⁵ čti končeros

¹⁶ STONE, Matha. *At the sing of the midnight: The concheros dance cult of México*. Tuscon: The University of Arizona Press, 1975

Počátky revitalizačních tendencí v podobě mexikanismu

Uvnitř mexikanistického hnutí lze rozlišit dvě základní ideologické tendence, a to radikální mexikanismus a nový mexikanismus. První z nich se definuje jako uzavřené, xenofobní a protizápadní hnutí, dobrý příklad radikálního indiánského nacionalismu. Oproti tomu nový mexikanismus se charakterizuje jako eklektický směr, více spirituální než politický, jež je otevřený spojení s jinými kulturními tradicemi.

V rámci vzniku mexikanismu je jednou z nejdůležitějších skupin El Movimiento Confederado Restaurador de la Cultura del Anáhuac (MCRCA), která také reprezentuje ucelenou formu mexikanismu a jejímž zakladatelem a ideologickým vůdcem byl Rodolfo Nieva. Zároveň představuje radikální mexikanismus. Nieva není neznámou postavou díky některým pracím.¹⁷ Tento advokát a novinář blízký porevoluční intelektuální vrstvě se narodil roku 1905. Na několik let se stal podporovatelem mesticofilního nacionalismu, který se v té době rozvíjel. Možná právě to vedlo Rodolfa Nieva k vytvoření indiánského radikálního nacionalismu. Na počátku 50. let se dostal do kontaktu s různými skupinami, které se snažily oživit prehispanickou minulost. Tito lidé ho seznámili s prohlášeními a výroky indiánské vládnoucí vrstvy, které prorokovali v době zničení Tenochtitlánu. To se zachovalo díky „strážcům“ tradice, tato prohlášení prorokovala restauraci anahuacké¹⁸ kultury. V této době Nieva směřuje k indianismu a v roce 1957 zakládá Mexikanistické hnutí neboli Metzikayo Ahkomanalli (v roce 1959 se změnilo na Movimiento Confederado Restaurados).¹⁹ Nieva zemřel roku 1968 a jeho následovníci se pak rozptýlili a vytvořili mnoho mexikanistických organizací, které existují dodnes. Nieva vytvořil doktrínu mexikanismu, která byla vystavěna na určitých požadavcích a činech, jež sdílí mnoho dnešních uskupení, tj. odmítnutí mestické kultury a potřeba probudit čistotu indiánské rasy a identity, překonání komplexu méněcennosti vůči západním zemím, studium a difuze nahuatlu jako národního jazyka, organizování se ve skupinách zvaných calpullis²⁰, což vychází původem z prehispanické kultury. Nieva vyzdvihl některé rituály v rámci organizace hnutí, například vzpomínkové rituály k historickým událostem, rituál křtu, manželství, pohřební rituály. Jedním z neznámějších a nejpobláznějších obřadů je Apaz Eiliztli neboli „siembra de nombre“, jediný rituál,

¹⁷ ODENA GÜEMES, Lina. *Movimiento Confederado Restaurador de la Cultura de Anáhuac*. 1a ed. México, D.F.: SEP Cultura, Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, 1984, 186 p.

¹⁸ Anahuac- „Na území o rozloze 480 kilometrů čtverečních byl dostatek úrodné půdy a mírné podnebí; Aztékové ho nazývali Anahuac (země u vody)“. VODIČKA, Pavel. *Dobytí říše Aztéků: tažení Hernána Cortése v letech 1519-1521*. 1. vyd. Praha: Epoque, 2011, 173 s. Polozapomenuté války.

¹⁹ De la Pena, Francisco, „El movimiento mexicanista. Imaginario prehispánico, nativista y neotradicional en el México contemporáneo“, 1994. Dostupné zde : <http://www.equiponaya.com.ar/religion/XJornadas/pdf/8/8-pena.pdf>

²⁰ Calpulli byla společenskou jednotkou vyskytující se u Nahuů. Calpulli v překladu znamená velký dům. V rámci této jednotky byli organizováni obyvatelé, vytvářela kolektivní zodpovědnost v otázkách různých úkolů a v náboženské organizaci ve vztahu k vyšším autoritám. Někdy se několik calpulli mohlo spojit, vytvořilo tak čtvrť. V takovém případě se již její členové specializovali na určitou činnost, tj. buď řemeslnou, anebo nějakou jinou profesi. Někteří autoři uvádějí, že calpulli byla nejprve rodinnou jednotkou, ovšem později se přetransformovala v organizovanou instituci. Více viz lit. k tématu

který existuje jako konverze a přijetí nového jména původem z nahuatlu. Toto jméno je přiděleno podle aztéckého kalendáře tonalamatl, užívaného pro poznání osudu člověka.²¹

Nieva užívá velmi zvláštní interpretaci prehispanické historie, která je plná nepřesností, přesto je velmi rozšířená mezi jeho sympatizanty. Spojuje Olméky, Maye, Teotihuacany, Toltéky do jedné skupiny původem nahua-mechické, která je vlastně aztécko-mechickou.²² Tuto skupinu vidí jako jednu civilizaci, která se rozvinula před 3 tisíci lety. Nakonec aby ukázal nadřazenost nahuaské civilizace, uchýlil se k jakémusi převrácenému kulturnímu difusionismu. Uvádí například, že Mayové přepluli Atlantský oceán a přišli do Egypta, kde velmi výrazně přispěli k rozvoji této civilizace, a dali tak původ legendě o Atlantidě. Nahuaská kultura se dokonce rozšířila do Indie, kde její moudrost učenci uchovávají dodnes.

Dnes se mexikanistické organizace, i když navazují na doktríny a organizaci vytvořenou Nievou, přesto odlišují, protože každá skupina dává důraz na jiná témata, a tím se také odlišuje jejich samotná ideologie. Determinantem každé skupiny je její duchovní vůdce či průvodce, on tedy volí formu organizace a ideologii, kterou bude daná skupina následovat v rámci mexikanismu.

---

²¹De la Pena, Francisco, "El movimiento mexicanista. Imaginario prehispanico, nativista y neotradicional en el México contemporáneo", 1994. Dostupné zde : <http://www.equiponaya.com.ar/religion/XJornadas/pdf/8/8-pena.pdf>

²² Tamtéž.

Proroctví a jejich důležitá role v rámci mexikanismu

Víra v návrat idealizované minulosti, že se obnoví původní kultura, v některých případech spojená s přítomností a působením jednoho nebo více mesiášů není jen srdcem mexikanistického hnutí, ale je to tendence, jež je přítomna jak v Africe, tak Oceánii nebo také na Dálném východě. Věštecký diskurs je jedním ze základních prvků nativních a revivalistických hnutí. V mexikanistickém hnutí hraje věštecký aspekt strategickou roli v otázce víry v autoritu tradic, kterou vůdci těchto hnutí dle svého tvrzení zastupují. Mezi nejoblíbenější proroctví patří ta, jež se týkají postavy Cuauhtémoca, posledního nezávislého aztéckého vládce. Jedním z těchto proroctví je "El consejo supremo del Anahuac" anebo také "La ultima mensaje de Cuathemoc". V rámci mexikanismu je to jedno z nejdůležitějších proroctví. Jde o proroctví, které bylo vyřčeno Cuauhtémocem 12.8. 1521, bylo předáváno pouze ústně mezi potomky původních obyvatel, jako velké tajemství, které mělo být skryté před Španěly. Teprve v druhé polovině minulého století bylo toto proroctví prozrazeno. V rámci mexikanistických hnutí bylo uvedené poselství velmi rychle šířeno, až se stalo jakýmsi manifestem mexikanismu. Jeho hlavní smysl nám sděluje, že by se měl navrátit Cuauhtémoc a s ním znovuzrození precortézského světa. Existuje mnoho verzí tohoto poselství právě proto, že bylo předáváno pouze ústně. V tomto smyslu se jeví důležitým momentem objevení Cuauhtémocových pozůstatků profesorkou Eulalii Guzmán ve městě Ixcateopan, Guerrero v roce 1949.²³ Tyto pozůstatky jsou považovány mnoha odborníky za falešné a zmanipulované. Tím vznikla velká polemika mezi oficiálními institucemi, antropology, archeology a následovateli profesorky Guzmán, sympatizanty s mexikanistickým hnutím a Nievou. Ten samozřejmě vyznával a v rámci svého hnutí velmi silně propagoval poselství Cuauhtémoca. Tomu samozřejmě vycházel vstříc objev profesorky Guzmán, který se interpretoval jako symbolický návrat Cuauhtémoca, jak je koneckonců řečeno v proroctví. Mimo debatu o autentičnosti samotných pozůstatků začaly vznikat různě orálně předávané příběhy vysvětlující, jak se pozůstatky Cuauhtémoca dostaly právě do Ixcateopanu. Jeden z těchto příběhů mluví o existenci deseti "cartas vivas" nebo také o deseti generacích potomků Cuauhtémoca²⁴, jež byli strážci tajemství, které skrývalo místo pohřbu této osobnosti. Salvador Rodriguez Juarez, který prozradil místo, kde byly pohřbeny ostatky Cuauhtémoca, byl považován profesorkou Guzman a mexikanisty za přímého posledního potomka aztéckého tlatoani (vládce). Údajně si zachoval tajemství Cuauhtémoca, které bylo přenášeno od jeho předků. Podle Rodrigueze Juareze existuje legendární příběh jeho rodiny, který by vydal na román. Tento příběh nás vrací zpět do doby po dobytí Mexika a má svůj původ u manželky Hernána Cortése, Cataliny Juarez a Chontal Prince (Cuauhtémocova

²³ Johnson, Anne W. (22 de octubre de 2013). «EL PODER DE LOS HUESOS: PEREGRINAJE E IDENTIDAD EN IXCATEOPAN DE CUAUHTÉMOC, GUERRERO». *Anales de Antropología* (Instituto de Investigaciones Antropológicas). 48-II. ISSN 0185-1225.(periodikum)
Matos Moctezuma, Eduardo. "Ixcateopan y los restos de Cuauhtémoc" en *Arqueología Mexicana*, volumen 82. México, noviembre-diciembre de 2006.

²⁴ Cuathemoc tartas vivas . - ohnson, Anne W. (22 de octubre de 2013). «EL PODER DE LOS HUESOS: PEREGRINAJE E IDENTIDAD EN IXCATEOPAN DE CUAUHTÉMOC, GUERRERO». *Anales de Antropología* (Instituto de Investigaciones Antropológicas). 48-II. ISSN 0185-1225

příbuzného), kterého Cortés vzal jako otroka a poslal na Kubu, aby sloužil jeho ženě. Po pádu Tenochtitlanu Cortés zavolal svou ženu zpět do Mexika a zjistil, že je těhotná. Brzy poté ji Cortés zavraždil, ale Chontal s dítětem utekl na panství Zompancuahtinve státě Guerrero. Toto dítě se jmenovalo Juan, právě ono začalo genealogii Juárez a tajnou tradici tajemství *Cuauhtémoca*, jeho potomci se zachovali až do 20. století. Podle "oficiálního" příběhu ovšem došlo v době Cortézova pobytu v Hondurasu k povstání vedenému *Cuauhtémocem* proti jednomu z Cortézových podřízených. Nakonec byl obviněn ze spiknutí proti Cortésovi ten nařídil Cuauhtémocovu smrt. Místo jeho skonu se nachází ve státě Tabasco. Nicméně podle Juárezovy rodinné historie byly *Cuauhtémocovy* pozůstatky tajně přeneseny do místa jeho narození, do Ixcateopan, některým z jeho nejvěrnějších služebníků.²⁵

Rodríguez Juárez, původem z Ixcateopan, trval na legendárním příběhu o své rodině a rozhodl se odkrýt tajemství: prozradit místo, kde se nachází pozůstatky *Cuauhtémoca*. Jeho cílem bylo, aby se naplnilo proroctví mluvící o jeho návratu. Jedná se o proroctví, které se předávalo z generace na generaci, a říká: „Až se tvář vládce *Cuauhtémoca* objeví v hodnotě pěti, nadejde ten správný čas.“²⁶ Tak znělo proroctví, které bylo naplněno v roce 1949, kdy se tvář *Cuauhtémoca* objevila poprvé na minci v hodnotě 5 pesos. Objevení pozůstatků *Cuauhtémoca* znamenal pro mexikanisty počátek restaurace anahuacké kultury, ale také změnilo městečko Ixcateopan ve skutečnou svatyni mexikanistického hnutí. Další proroctví tvořící podstatnou část mexikanismu se točí okolo dalších postav, jako je *Quetzalcoatl*²⁷, bůh a kulturní hrdina, u něhož se také mluví o možném návratu. A aby byl synkretismus dokonán, proroctví neušla ani Panna Marie Guadalupská²⁸, jež má v Mexiku a obecně v Latinské Americe velmi specifické a důležité postavení. V mexické kultuře je postava Panny Marie Guadalupské spojovaná s kultem bohyně *Tonatzin* nebo jinak také *Coatlicue*, která v aztécké kosmologii představuje Matku Zemi. Velmi významnou součástí těchto proroctví jsou ta, jež jsou spojena s objevením *Aztlánu*²⁹, kolébky mechticas (skupina kmenů, mezi něž patřili Aztékové). Mnoho členů hnutí se domnívá, že tímto místem je ostrov Mexcaltitán, ve státě Nayarit. Mnoho odborníků mezi historiky a archeology spekuluje o podobnosti tohoto města s původním ostrovem Tenochtitlan. Nicméně bylo to politické rozhodnutí guvernéra státu, změnit náhodu na oficiální pravdivou historii. A tak se stalo, že byl roku 1986 Mexcaltitán bez jakýchkoliv podrobnějších podkladů prohlášen za sídlo starodávného Aztlánu, pouze na základě sympatie guvernéra s mexikanistickým hnutím. Za tímto

---

²⁵ de la Peña, Francisco Profecías de la mexicanidad: entre el milenarismo nacionalista y la new age Cuicuilco, vol. 19, núm. 55, septiembre-diciembre, 2012, pp. 127-143 Escuela Nacional de Antropología e Historia Distrito Federal, México

²⁶ Cuando el rostro del señor Cuauhtémoc aparezca en un valor de cinco, el tiempo habrá llegado. (vl.překlad)

²⁷ Quetzalcoatl, více viz kapitola x, lit. k tématu

²⁸ Panna Marie Guadalupská: Jody Brant Smith, The image of Guadalupe, Mercer University Press, 1994, página

²⁹ Aztlán- „Kolébkou aztéckého národa byl Aztlán (domov volavek), v němž žily původní středoamerické indiánské kmeny hovořící jazykem nahuatl. V „zemi uprostřed vod“ našly mnohá potěšení, protože Aztlán byl rajskou zahradou zbavenou všech útrap.“ VODÍČKA, Pavel. *Dobytí říše Aztéků: tažení Hernána Cortése v letech 1519-1521*. 1. vyd. Praha: EPOCH, 2011, 173 s. Polozapomenuté války.

rozhodnutím stál samozřejmě i turistický a komerční zájem. Jerome Monet provedl velmi kritickou analýzu tohoto fenoménu, typického příkladu politického využití mýtu.³⁰ Mazcaltitan nebyl uznán jen v politické rovině, ale především skupinami patřícími k mexikanismu, a to oficiálně, když se zde konalo první zasedání mexikanismu v roce 1989.

---

³⁰De la Pena, Francisco, "El movimiento mexicanista. Imaginario prehispánico, nativista y neotradicional en el México contemporáneo", 1994. Dostupné zde :<http://www.equiponaya.com.ar/religion/XJornadas/pdf/8/8-pena.pdf>

Inspirace v dalších směrech jako například New Age

Potlačení studentského povstání roku 1968³¹ a hluboká politická krize dominantní strany PRI v roce 1988 se staly pozadím pro novou perspektivu mexikanismu, který si získal až překvapivou popularitu. V 70. letech se objevila kniha „La mujer dormida debe dar a luz“,³² v překladu „Spící žena musí/měla by dávat život“, jež měla obrovský význam ve vývoji mexikanismu. Knihu napsal neznámý autor, který se podepsal jménem Ayocuan. Kniha pojednává o autorovi jako studentu historie na univerzitě v Mexiku v průběhu 50. let. Líčí zde své zasvěcení do posvátných tradic původem z Mexika a z Tibetu a to vše s pomocí osoby pocházející z Německa a vystupující pod označením „plukovník“. Tento muž byl spojen s nacismem, jelikož se participoval na jednom z Hitlerových projektů zabývajících se tím, jak využít techniku na kontrolu kosmické energie, kterou znají tibetští lamové. Tento projekt byl ukončen po druhé světové válce. „Plukovník“ začal cestovat do Mexika, kde se setkal s Ayocuanem. Společně pak odcestovali do Tibetu, kde prohloubili své znalosti. Ayocuan popisuje svou zkušenost mezi tibetskými lamy, kteří mu dali poznat proroctví, ve kterém se vyzývá Mexiko, aby se stalo jedním z nejdůležitějších míst pro vytvoření nové posvátné kultury. Zvláštností je, že se tak má stát až tehdy, kdy počet populace v Mexiku přesáhne 70 milionů (a to se stalo v roce 1982)³³. „La mujer dormida debe dar a luz“ představuje vulkán Iztaccíhuatl (v překladu z nahuatlu tzn. „bílá žena“, ale většina Mexičanů ji zná jako „spící ženu“ z důvodu legendy o původu vulkánu³⁴). Tento vulkán je členy mexikanistického hnutí považován za posvátné místo prehispanického světa. To vše dalo podnět k vytvoření nové perspektivy mexikanismu. Tento nový směr byl více otevřený a eklektický, jde o směsici evropského esoterismu, tibetského orientalismu a indiánského neotradicionalismu. Díky Ayocuanově knize tak vzniká nový profil mexikanistické doktríny, která má planetární záběr, s tím začíná nová etapa mexikanistického hnutí. Tento nový směr má překvapivě vysokou popularitu. Zakladatelem této ideologie je Arturo Velasco Piña, který je mimo jiné také tvůrcem kultu „Regina“.

---

³¹ Studentské povstání 2. října 1968 v Talatelocu, bylo zde zavražděno stovky studentů. Více viz literatura k tématu

³² AYOCUAN, „La mujer dormida debe Dar a Luz. México: Editorial Porrúa, 2002.

³³ Kniha Ayocuan

³⁴ „V aztécké mytologii byla Iztaccíhuatl princezna, která se zamilovala do bojovníka Popocatepetla. Otec lásce nepřál a nápadníka poslal do války s Oaxakou, přičemž ruku princezny podmínil vítězným návratem (což nepředpokládal). Posléze princezně nechal vzkázat, že Popocatepetl padl v boji, princezna se usoužila zármutkem. Po návratu z války Popocatepetl zjistil, že je princezna mrtvá a také zemřel žalem. Bohové oba milence přikryli sněhem a proměnili v hory. Iztaccíhuatl připomíná ženu ležící na zádech, přikrytou bílým závojem, Popocatepetl se stal sopkou, která svoji zlost nad ztrátou milované ženy projevuje zuřivými erupcemi ohně, popela a dýmu.“ *Los dos volcanes: Popocatepetl e Iztaccíhuatl*. 1. ed. México, D.F: Artes de México, 2005.

Existují teorie, které tvrdí, že Arturo Velasco Pina a Ayocuan by mohli být jedna a tatáž postava.³⁵ Regina Teuscher byla mladá studentka medicíny, byla jednou z mnoha obětí masakru v Tlatelolcu 2.října 1968. Avšak Velasco Piña tuto dívku přetvořil v mytickou božskou postavu, byl z toho velmi úspěšný román, popularitou přesahující jakékoliv předchozí myšlenky mexikanismu. Velasco Piña velmi chytře kult Regina navázal na politické dění roku 1968 a také vše propojil s proroctvím spící ženy z Ayocuanovy knihy. Velascova linie příběhu je jednoduchá: Regina se v Tibetu zasvětila tibetskému proroctví, kdy kosmická energie, která se má uvolnit, je spojena s vulkány Iztaccíhuatl a Popocatepetl. Avšak po návratu do Mexika v roce 1968 Regina zjistí, že se uvolnila pouze energie obsažená v Popocatepetlu. A tak se spolu s dalšími svými následovníky rozhodne pro sebeobětování, které se má uskutečnit v Tlatelolcu (pradávné svatyni ženských božstev). Toto sebeobětování se mělo udát v době studentského masakru, protože ten proběhl právě v Tlatelolcu. Proto se tělo Reginy objevilo mezi oběťmi masakru. Toto sebeobětování uvolnilo energii i v druhém vulkánu, a tak mohla začít nová éra, kdy dojde k vytvoření nové posvátnosti. Kult Reginy je silně feministický, tedy postavený na ženské hlavní hrdince oproti mužským symbolům, jakými jsou Cuauhtémoc nebo Quetzalcoatl. To vede k dalšímu otevření nového mexikanistického hnutí a vznikají tak další rozdíly mezi radikálním a otevřeným směrem mexikanismu. Díky idealistické představě prehispanického světa, v němž podle všeho existoval harmonický a vyrovnaný vztah mezi pohlavími, vzniká skupina nazývaná Reginos, jež přidává do hnutí ženskou esenci a je jakousi protiváhou mačistické mexické společnosti. Úspěch Velascovy ideologie spočívá také v dalším důležitém aspektu: snaží se totiž vyvarovat etnocentrismu Aztéků a naopak rozlišuje a také oceňuje kulturu Nahuů, Olméců, Mayů a Zapotéků. Velasco vliv západních civilizací vnímá jako část světového rozvoje v rámci jedné kosmické spirituality a vytváří tak dialog s ostatními významnými civilizačními směry. Tento nový směr mexikanismu poskytuje alternativní ideologickou možnost pro specifickou společnost, jakou jsou obyvatelé jednoho z největších měst - Ciudad de Mexico. Tato alternativa pokrývá potřebu duchovní zkušenosti uprostřed individualistického a nepřátelského prostředí obrovského města a poskytuje pocit tolerance a harmonie. Tato ideologická forma podporuje vzájemnou výměnu všech možných kultů a věrouk převedených podle myšlenek mexikanismu, například: astrologie, neošamanismus ve stylu Carlose Castanedy, pyramidologie, spiritualismus, gnosticizmus, parapsychologie atd.

V rámci mexikanistického hnutí se objevily ještě dvě další významné postavy, a to Albeto Ruz Buenfil a José Argüelles; oba navázali na směr, který vytvořil Velasco Pina. První z nich stojí za vznikem skupiny, jež ve své ideologii propojuje myšlenky mexikanismu s myšlenkami 60. let, převážně tedy s hipies. Tato komunita působí ve státě Morelos v Huehuecoyotlu, velmi blízko

---

³⁵ BUENDÍA DE LLACA, Yanitsa Iztaccíhuatl. *La configuración de identidades colectivas en nuevos movimientos místico- religiosos.: El caso del movimiento de Regina*. Querétaro, México, 2014. Dostupné také z: <http://ri.uaq.mx/bitstream/123456789/1973/1/RI001241.pdf>. Magisterská práce. Universidad Autónoma de Querétaro. Vedoucí práce Dr. Víctor Gabriel Muro González.

Tepoztlánu, toto místo je velmi významnou svatyní New Age a Mekkou hippies. Své myšlenky Buenfil propojuje v něčem, co nazývá “Puente de Wirikuta“ tedy spirituální spojení mezi Amerikou a Evropou. Navázal kontakt s “guerreros del arcoiris“, bojovníky duhy, se spirituálním uskupením ve Španělsku, dohromady se pak snaží provádět rituály napříč planetou. Důležitým místem pro praktikování těchto společných obřadů je poutní cesta “Santiago de Compostela.“³⁶ Je to most, který má tvořit spojení mezi všemi plantami. Buenfilova skupina integruje lidi z celého světa a spojuje kulturní elementy asijské, africké či americké, ačkoliv dominantním prvkem je indianismus. Druhou z těchto osobností je José Argüelles, který své myšlenky zformoval na základě mayské kultury, přičemž Maye chápe jako supercivilizaci.³⁷

---

³⁶ VELASCO PINA, Antonio. *DOS GUERREROS OLMECAS*. México: PUNTO DE LECTURA, 2007.

³⁷ De la Pena, Francisco, “El movimiento mexicanista. Imaginario prehispánico, nativista y neotradicional en el México contemporáneo“, 1994. Dostupné zde :<http://www.equiponaya.com.ar/religion/XJornadas/pdf/8/8-pena.pdf>

Nová kulturní a kolektivní identita

Těmito dvěma proudy představujícími základ hnutí můžeme definovat vyjádření kulturní reakce na efekty globalizace, jedno jako fundamentální a druhé jako hybridní. Jak fundamentální, tak hybridní jsou kulturní strategie, které se odvolávají na znovuvytvoření originální a autentické verze původní kulturní tradice. Navzdory formálním odlišnostem jsou tyto odlišnosti obou směrů jen prvotním dojmem. Radikální mexikanismus i neomexikanismus jsou dvě formy stejného pseudotradicionalismu, jako dva příklady, jak se může projevit inovace tradic. Radikální mexikanismus můžeme definovat jako spontánní a neuvědomělý synkretizmus, oproti tomu neomexikanismus představuje promyšlený a vědomý synkretizmus. Tento návrat k tradicím nemusí znamenat obracení se k minulosti, jako spíš interpretace přítomnosti, adaptivní mechanismus, který se vyjadřuje různými formami, ale jeho funkcí je absorbovat šok a poskytnout smysl a směr. Není to nezájem o víru, co charakterizuje moderní společnost, ale spíš to, že je víra mimo kontrolu církve a náboženských institucí.³⁸ Tato tendence moderní religiozity je charakterizována dvojítm fenoménem, který vysvětluje konec náboženských institucí. Na jedné straně stojí do jisté míry individualizace a subjektivismus víry, na straně druhé rozmnožování základních náboženských skupin (sekt, proudů, hnutí), komunit založených na sociální, kulturní a spirituální blízkosti jejích členů. Tento proces doprovázející praktikování víry v současném světě se ponejvíce jeví jako úpadek, nikoli jako obrození církve a náboženských institucí. Ačkoliv má katolická církev nesporně velký význam v mexické společnosti a jedná se o národní náboženství, vznik mexikanismu naznačuje jistý úpadek náboženské instituce v Mexiku.

---

³⁸De la Pena, Francisco, "El movimiento mexicanista. Imaginario prehispánico, nativista y neotradicional en el México contemporáneo", 1994. Dostupné zde: <http://www.equiponaya.com.ar/religion/XJornadas/pdf/8/8-pena.pdf>

Camino rojo

Součástí nového mexikanismu tvoří směr Camino rojo, neboli červená cesta, (dále bude v textu užíváno označení camino rojo) nedá jednoznačně charakterizovat jako náboženské hnutí, nýbrž jako spirituální cesta. Camino rojo je krásným příkladem toho, jak mexičani přejímají a transformují jiné tradice. Původně vychází tato spirituální cesta z lakotské tradice, avšak je z velké části zasazena v rámci mexikanismu do původních struktur aztéckého náboženství. Camino rojo tvoří jakousi základní kostru, na kterou se mohou nabalit další myšlenky. Vytváří to velmi zvláštní, avšak harmonickou koherenci. Camino rojo je pojmenování spirituality, tedy spirituální cesty u severoamerických indiánů (zde se užívá název The Red Road). Jedná se o vzájemný vztah nadpřirozeného a hmotného světa. Slovo červený v názvu odkazuje na barvu krve, která byla vnímána jako posvátná. Jedná se o moderní koncepci pravé cesty života inspirované původními severoamerickými učením. Pojem The Red Road je používán převážně v komunitách New Age či v komunitách fungujících na představě panindianismu, protože jednotlivé kmeny domorodých obyvatel Severní Ameriky mají své vlastní názvy pro správnou duchovní cestu, které vycházejí z původních jazyků. Panindianismus je filozofie a moderní hnutí podporující jednotu mezi jednotlivými indiánskými skupinami bez ohledu na kmenovou či místní příslušnost.³⁹ Ačkoliv tento proud primárně souvisí s indiány v Severní Americe, postupně se rozšířil i do dalších částí světa. Dnes se panindianistické organizace snaží sdružovat domorodé skupiny za účelem ochrany zájmů původních obyvatel na celém světě.

---

³⁹Robbins, Dorothy M (30 July 1997). "A Short History of Pan-Indianism". Native American Information Service. Retrieved 14 September 2009.

Původ v Lakotské tradici

Největší inspirací pro *The Read Road* se stala kniha "Black Elk Speaks" původně publikovaná v roce 1932. Je to kniha napsaná Johnem G. Neihardtem, ovšem jedná se o komentovaný záznam vyprávění duchovního vůdce a medicinmana, který se nazýval Black Elk, v překladu černý jelen. Vypráví o historii, ale také posvátných rituálech Lakotů.⁴⁰

Hlavním bodem náboženského kultu Lakotů je "posvátná dýmka", předmět užívaný k modlitbě. Prostřednictvím kouře se člověk dostává svou modlitbou k Wakan Tanka, což znamená "velké tajemství" (Great Mystery). Jeden z nejdůležitějších lakotských mýtů vypráví příběh s názvem "Žena - bílý buvol", kde se mluví o původu lakotské tradice. V příběhu se mluví o dvou bojovnících, kteří byli na lovu buvolů. Dostali se k jedné velmi početné skupině buvolů, když vtom si všimli bílého buvola. Když se ale přiblížili, buvol se změnil v krásnou indiánskou dívku. Jeden z nich byl tak okouzlen, že se chtěl dívky dotknout, když tak učinil, rozpadl se na prach. Druhý byl pověřen sdělit svým lidem, aby se na ni připravili, že prý k nim přijde. Žena, bílý buvol, jim po čtyřech dnech předala posvátnou dýmku a určila obřady, které by měli Lakotové praktikovat: *Inipi* (Očišťující obřad, Potní chýše), *Nagi Gluhapi* (Uložení či ochrana duše), *El Tapa Wanka Yap* (Lanzamiento de Pelota), *El Hunkapi* (Rituál pro vytvoření vztahů, výběr příbuzného či adopce), *El Ishna Ta Awi Cha Lowan* (Příprava pro mladé ženy, O Rito de la Pubertad), *El Hanblecheyap* (Vision quest neboli Hledání vize, dále v textu budu užívat anglického názvu) a nakonec *Wiwanyag Wachipi* (Tanec slunce). *Wakan Tanka* mezi Lakoty reprezentuje a shrnuje vše nepochopitelné, přičemž Russell Means⁴¹ tento pojem vykládá jako "Great Mystery," tzn. velké tajemství. Vychází se z překladu z lakotského jazyka, ale neexistuje žádná personifikace této jednotky, která představuje úplnou existenci a kosmickou jednotu. Podle německého etnologa Petera Bolze to byl právě vliv křesťanství, díky kterému pojem Wakan Tanka začal být vysvětlován a označován jako "Gran Espiritu", v češtině Velký duch. Já však budu dále v textu užívat pojem Gran Espiritu, který považuji za výstižnější a srozumitelný i pro španělsky nehovořícího čtenáře. Doslovný překlad Velký duch evokuje v češtině trochu jiný význam, než by tento pojem původně měl mít, a myslím, že ho tím i trochu degraduje. Český jazyk byl vytvářen ve srovnání se španělským v jiném kulturním prostředí. Ten španělský se již několik stovek let tvořil napříč jiným kontinentem, a přizpůsobil se tak některým kulturním odlišnostem. To dokládá Whorfova hypotéza problematiky překladu mezi kulturami.⁴²

⁴⁰ SERGEL, Christopher a John Gneisenau NEIHARDT. *Black Elk speaks*. Rev. Woodstock, Ill.: Dramatic Pub., c1996, 100 p.

⁴¹ Politický aktivista, původem z kmene Lakotů, který se výrazně angažoval v prosazování práv domorodých obyvatel a věnoval se osvětě a záchraně původních tradic. RUSSELL MEANS, with Marvin J. *Where white men fear to tread: the autobiography of Russell Means*. 1st St. Martin's Griffin ed. New York: St. Martin's Press, 1996.

⁴² LEE, Penny. *The Whorf theory complex: a critical reconstruction*. Philadelphia: J. Benjamins Pub., c1996, xix, 323 p.

Kult Wakan Tanka připomíná některé animistické a panteistické víry. Wakan Tanka v sobě slučuje soubor bytostí a představuje také samotný proces stvoření. Tyto Wakan bytosti představují slunce, měsíc, vítr, hrom, skály, zemi, neviditelné duše atd. Všechny z nich se vztahují k lidem prostřednictvím příbuzenství: oni jsou matkami, otci, sestrami, prarodiči, spolupracují a stávají se jednotou všeho ve vesmíru. Šamani, nebo Wicasa Wakan (svatí muži), mohou ovlivnit síly vesmíru a bytosti Wakan především přes kouř posvátné dýmky, který může dosáhnout až k Wakan Tanka. Důležitost těchto lakotských rituálů se měnila v průběhu doby; některé byly politickým systémem zakázány, od jiných se upustilo, jiné se měly přizpůsobit novým okolnostem života. Avšak určitá idea zůstala tomu všemu navzdory. V roce 1944 se konal v Denveru národní kongres indiánů,⁴³ tj. politicko-kulturní organizace, na kterém se řešilo mnoho sociálních a politických problémů týkajících se indiánských kmenů Severní Ameriky. Tento kongres se stal zlomovým bodem v probuzení povědomí domácí identity, dále se zde sjednotily některé myšlenky, tzn. šlo o velmi důležitý moment v politice USA a v jejich vztahu vůči domorodé indiánské kultuře. Tato událost měla samozřejmě dopad nejen na politiku, ale i kulturu domorodých obyvatel jako takovou a posléze se začaly objevovat první náznaky panindianismu. Dnes The Red Road provádí rituály Inipi, Medicine Ceremony (obřad, u něhož se využívá psychedelické látky obsažené v peyotlu), Vision Quest a Tanec slunce. Jsou to tradiční ceremonie, které nejlépe odrážejí kontinuitu indiánské kultury. Dnes je tato spirituální cesta rozšířena po celé Americe a také na některých místech Evropy.⁴⁴

---

⁴³Indiánské národy amerického kontinentu vzácně spojily své síly přes kmenové hranice, což představuje jazyk a kulturní idey. Národní kongres amerických indiánů byl vytvořen, aby došlo k pokusu uspořádat kmeny a více spolupracovat s vládou USA. Cílem bylo zlepšit veřejné mínění a najít větší porozumění pro indiánské kultury. WILKINS, David E. *American Indian politics and the American political system*. 2nd ed. Lanham, Md.: Rowman, c2007, xxxii, 375 p.

⁴⁴ MENDONCA, Pollyana. *Aproximación etnográfica a un culto neochamánico en contextos urbanos: Estudio sobre el movimiento "Camino rojo" en Espana*. Brasília, 2007. Magisterská práce. Universidade de Brasília. Vedoucí práce Prof.Dr. Manuel Delgado.

Rituály tvořící Camino rojo

Tanec slunce popisují ti, již vyznávají Camino rojo, jako způsob vyjádření vděčnosti a obětování “Gran Espiritu“. Oběti mají charakter převážně symbolický, i když od několika informátorů jsem se dozvěděla, že v rámci Tance slunce se od muže povětšinou očekává oběť malého, opravdu symbolického kousku kůže. Muži se pak velmi pyšní těmito svými jizvičkami, ukazují tak, jak jsou silní a odvážní. Ženy většinou jako oběť dávají část svých vlasů. Obřad trvá čtyři dny, kdy se tanečník zavazuje opakovat jej po dobu čtyř let. Obřadu předchází a zároveň ho také ukončuje temazcal, někdy také doprovázen obřadem medicíny (viz níže).

Hledání vize neboli Vision quest je věnován setkávání se se sebou samým, s Grande Espiritu, s Matkou Zemí. Jsou to dny, kdy by měli lidé zhodnotit celý svůj život, své cíle, chyby, úspěchy, vztahy mezi duchovním a hmotným světem. Tomuto obřadu opět předchází temazcal jako očišťující rituál. Obřad se koná v horách tak, aby člověk během obřadu nebyl nikým rušen a zároveň mohl být ve spojení s Matkou Zemí. Lídrem skupiny je pak každému, kdo se obřadu účastní, vybráno místo a strom, s nímž bude osoba po dobu obřadu spojena a ze kterého má čerpat sílu. Obřad trvá čtyři dny a čtyři noci, kdy by měl člověk, dalo by se říci, meditovat bez jídla a pití. Poté je celý obřad opět zakončen temazcalem. Člověk, jenž absolvuje tento obřad čtyři roky po sobě, obdrží posvátnou dýmku. Tím se stává strážcem tradice.

Obřad medicíny, neboli Ceremonia de la medicina, je obřad, který na rozdíl od dvou předcházejících není časově určen, může se konat kdykoliv během roku. Povětšinou se odehrává v tee-pee a jeho vchod je směřován naproti vchodu do temazcalu, uprostřed této pomyslné linie se nachází ohniště. Oheň má v rámci této spirituální cesty velmi důležité rituální postavení. Uvedený obřad začíná ve večerních hodinách a trvá až do rána, kdy je poté zakončen temazcalem. Medicínou je zde myšlen Peyotl, kaktus původem z Mexika, který obsahuje psychoaktivní alkaloidy, především mezikalin. Peyotl má dlouhou historii rituálního a lékařského užití ze strany domorodých Američanů, ačkoliv jeho dnešní užívání nemusí vždy souviset pouze s tradicí; obecně dochází k jeho častému zneužívání. Na Peyotl lze nahlížet různě. Jednak je využíván lidmi, kteří praktikují spiritualismus, ať už v rámci Camino rojo, či jiných podobných proudů, a jednak i původním obyvatelstvem, jež tvoří nejchudší vrstvu společnosti. Chudí si většinou nemohou dovolat lékařskou péči, a tak mnohdy bez jakéhokoliv hlubšího poznání původní tradiční medicíny, která často peyotl užívala, tuto rostlinu konzumují při jakémkoliv sebemenším zdravotním problému. Tento fakt se momentálně jeví jako jeden ze společenských problémů současného Mexika. Co se týče užívání peyotlu ze strany různých spirituálních hnutí, i zde se setkáváme s negativními tendencemi, např. s kasírováním peněz za provádění obřadů. Lze pak mluvit o komercializaci vlastních tradic. Komercializace tradičních rituálů se netýká pouze rituálů užívajících psychedelické látky, ale jde o trend projevující se napříč tímto fenoménem. Obřady jsou vyhledávány turisty obzvláště z Evropy a USA. Je to velmi aktuální

téma. Mnohé skupiny se totiž pouze schovávají za spirituální cestu, zatímco podobným aktivitám se věnují právě za účelem konzumace drog. Obecně totiž platí, že v souvislosti s rituálem není na konzumaci drog nahlíženo striktně negativně. Jiné skupiny ale tyto rituály využívají k pomoci mladým lidem na cestě z alkoholové či drogové závislosti. Nabízejí jim jiný způsob vyléčení ze závislosti – cestou menšího zla - v tomto případě mohou závislí jedinci užívat drogy pouze během rituálu. S tímto jevem se můžeme setkat v mnoha indiánských rezervacích ve Spojených státech, kde je alkoholismus velmi vážným problémem. Ten se jeví jako velký komplex myšlenek, proudů, názorů, což by se mohlo stát podkladem samostatné práce.⁴⁵ Já jsem během terénního výzkumu byla přítomna uvedenému rituálu, ale pouze jedinkrát. Stěžejní část mého výzkumu se týkala konkrétního obřadu, v tomto případě temazcalu, konkrétně u skupiny, jejímž lídrem byla žena, která neuznávala užívání drog, dokonce ani v rámci duchovní cesty. Takže tento obřad nevykonávala a podobné věci hodnotila následujícími slovy:

„Podle mého názoru drogy do této posvátné práce, práce na sobě samých, nepatří. I když je mnoho lidí, kteří se tomu zaprodávají a pak tvrdí, že vykonávají duchovní cestu.“⁴⁶

Posledním, zato nejdůležitějším obřadem, je temazcal, u Lakotů nazývaný Inipi. Prochází mexickou společností napříč, nehledě na vyznání či postavení ve společnosti. Tomuto obřadu, této instituci, se budu věnovat v následujících kapitolách. Ovšem ještě předtím je nutné se zmínit o jednom obřadu.

Výše uvedené odpovídá tomu, jak se praktikuje vyznávání spirituální cesty camino rojo ve většině místech amerického kontinentu. Avšak v Mexiku vznikl ještě jeden obřad, zahrnovaný do camino rojo, a to *“Danza de Luna”* neboli Tanec měsíce. Jeho inspirací byl kult luny v prehispanském světě, kde luna představovala ženský aspekt, tedy protiváhu aspektu mužského. Je to další prvek feministického směru v rámci těchto hnutí. Ženy mají v současné mexické společnosti výraznou potřebu vymezit se vůči mužské (machistické) části společnosti. Dokladem toho je Tanec měsíce, který se způsobem praktikování nijak výrazně neliší od průběhu Tance slunce. Jeho výrazným prvkem je však to, že je určen pouze ženám. Koná se jednou za rok a skupina, která obřad provádí, se vždy soustřeďuje kolem jedné určité osoby, která splňuje charakteristiku lídra tak, jak ji uvádím výše. Tedy jedná se o charizmatickou osobnost oplývající znalostmi původní kultury, v tomto případě se jedná o ženy. Jde povětšinou o starší ženy ve skupině oslovované jako *“abuelitas”* (v překladu babičky), což je další doklad selhávajícího překladu napříč kulturami.

---

⁴⁵ STEWART, by Omer C. *Peyote religion: a history*. Norman [Okla.]: University of Oklahoma Press, 1993. ISBN 08-061-2457-1.

⁴⁶ (jedna z informátorek)

Historie temazcalu

Obřad je nezbytné vidět v celém kontextu, tudíž je nutné začít u jeho původu a pak jej pevně uchopit v celé komplexní podobě, a to jak v jeho předkolumbovské minulosti, tak i po zahájení španělské conquisty. Dnešní užití temazcalu, jeho symbolismus, obřadnost a praktikování jsou tak vymezeny socio-historickým a kulturním rámcem. Mluvit o původu temazcalu nepředpokládá pouze zjištění, kdy a kde se zrodil, ale je nutno zkoumat celý obřad po jeho vývojové linii až do dnešních dnů. Na základě zkušenosti dané spojením minulosti, přítomnosti a budoucnosti je tak možné umístit všechny zjištěné poznatky na správné místo v lineárním toku dějin a zároveň i předvídat to, co může přijít. Předpokladem pro tento proces je především poznání základů starověké mexické kosmologie. Pro její rekonstrukci se musíme obrátit k pramenům, které nám poskytují etnohistorie, archeologie, mezoamerické kodexy nebo odkaz španělských kronikářů a samozřejmě také praktikování tohoto obřadu. Přesto se jedná jen o drobný pokus vyličit minimální genealogický zlomek v mořihistorie, který může posloužit k vyličení rozmanitých cest tvořících návod pro praktikování zmíněného obřadu.

Koncept temazcalu koresponduje s praktikováním indiánských potních lázní, jež se vyskytují v celém areálu Mezoameriky i s potní chýší u severoamerických indiánů. Ovšem užívání parní lázně jako součásti sociálního a náboženského života se praktikuje již od dávných časů a je široce rozšířeno napříč různými kulturami. První známky praktikování můžeme nalézt již v prehistorii v rozsáhlých areálech po celé planetě, z čehož vyvstává základní otázka, kolem které se v odborných kruzích vedou již dlouho spory, a to: Kde jsou skutečné kořeny temazcalu? Jakákoliv odpověď na podobnou otázku by byla velmi sporná, a tudíž ani hledání odpovědi není předmětem mé práce.

Je nutno uvědomit si důležitost rituální očisty skrze vodu či její plynné skupenství v podobě horké páry. Ta v životě člověka již od archaických dob představuje hygienický či terapeutický prostředek. Horkovzdušné a parní lázně jsou jistě jedním z nejvíce přírodních prostředků používaných člověkem již od starověku a po celou dobu jeho historie.⁴⁷ Některé nálezy dokazují více než 12000letou existenci této praxe, např. nálezy v Shanidar v Iráku, kde pravděpodobně tento obřad užívali léčitelé patřící k typu člověka neandertálského.⁴⁸ Také v Mohendžodáru se našly stavby sloužící právě podobným účelům a datující se před rok 2000 př.n.l. Podobné konstrukce sloužící k provozování parních lázní našli také v paláci Knóssu na Krétě, jejich vznik a existence jsou přibližně vymezeny lety 1700 -

---

⁴⁷ SANDOVAL, Forero. EDUARDO ANDRÉS. *El temazcal otomí: Ritual de purificación, Sanación y Refrescamiento*. Toluca, Mexico: UAIM-UAEM, 2003.

⁴⁸ LEYVA REYES, José Gustavo. *Temazcalli como forma de resistencia indígena*. Mexico: ENAH, UAM, UACH, 2001.

1400 př.n.l.⁴⁹ Rovněž řecko-římský okruh vymezený hranicemi Římské říše proslul svou lázeňskou kulturou, jejíž součástí byla i parní lázeň. Nejinak tomu je u turecké lázně Hamam, která se může pyšnit několika staletou existencí trvající až dodnes. Staletí trvající existence je doložena i u ruské lázně nazývané Banja mající charakter náboženský, a to právě z hlediska rituální očisty.

I přes obecné užívání po celém světě se parní lázeň nejvíce rozšířila právě na americkém kontinentě. Praktikování parní lázně je známo téměř u všech indiánských kmenů Severní Ameriky počínaje Inuity na Aljašce přes kmeny amerického středozápadu a konče v Jižní Americe.

Tento všeobecný zvyk byl mezi indiány rozšířen pro svůj náboženský charakter, který v dané kultuře hrál důležitou roli. Ruku v ruce s náboženskou funkcí šla i funkce hygienická. Parní lázeň měla nezaměnitelnou funkci při usmiřování či naklonění si duchů. Pro své očišťující účinky byla užívána válečníky před bitvou, u přechodových rituálů či jako začátek slavnostních událostí. V rámci přechodových či jiných rituálů mohly po parní lázni následovat skarifikace či jiné druhy zmrzačování těla.⁵⁰

Rozšíření temazcalu a jeho hluboké zakořenění v každodennosti mexické kultury před španělskou conquistou velmi překvapilo samotné conquistadory právě pro širokou difuzi, jíž se této praktice dostávalo. Tento kulturní rys tak běžný ve starověkém Mexiku antropolog Paul Kirchhoff dokonce označil za jednu z charakteristik, které definují kulturní areál Mezoameriky.⁵¹

---

⁴⁹MENDOZA, V. T. "El Alumbramiento en el México de antono y hogano", Anuario de la Sociedad Folkórica de México. Volúmen X. México. 1955.

⁵⁰ALCINA FRANCH, José. *Las culturas precolombinas de América*. Madrid: Alianza Editorial, c2000, 245 p. Libro universitario, 035.

⁵¹KIRCHHOFF, Paul. *Mesoamérica*. Sociedad de Alumnos de ENAH. México. 1985 (original1943)

Archeologické nálezy v Mezoamerice

Archeologické nálezy v kulturním areálu Mezoameriky ukazují, že temazcal představoval nezbytný prvek nacházející se na posvátných místech nejen v blízkosti chrámů, ale mnohdy byl také součástí hřiště užívaného ke známé míčové hře,⁵² která měla svůj velký význam a sociální funkci v Aztécké říši. Ovšem některé nálezy dokazují, že v mnoha případech byl temazcal součástí obydlí. To ukazuje na jeho rozšířenost, ale také jistou univerzálnost, kdy praktikování nebylo nijak omezeno příslušností k sociální vrstvě či rozdílností v činnosti nebo prostoru.⁵³ Význam temazcalu v hispánské kultuře Mezoameriky je vyjádřen vysokým počtem nalezišť a přítomností temazcalu v různých původních městech.⁵⁴

I přes početnost dochovaných nálezů je nutné mít na paměti, že mnohdy byly konstrukce temazcalu stavěny z materiálů podléhajících zkáze, tzn. z hlíny, bláta anebo jen dřeva, tudíž jejich interpretace je velmi složitá. Tedy jediné důkazy, jež přinášejí určitou hodnotu, jsou konstrukce, které byly stavěny z kamene, pálených cihel či vepřovic. Tyto dochované zbytky nám dávají poznat, že i přes různorodost jednotlivých nálezů jsou tu určité znaky, které se vyskytují u všech nálezů. Mezi ně patří:

- úzký vchod zamezující úniku tepla a páry
- malý prostor či sál, kde docházelo k pocení, tedy samotnému procesu obřadu
- systém odvodňování⁵⁵

K nejvýznamnějším nalezištím v Mexiku samozřejmě patří Teotihuacan, Palenque, Monte Albán a mnoho dalších. Z archeologických nálezů jsou nám známy objekty užívané jak společenskou elitou, tak nižšími sociálními vrstvami. V druhém případě se jednalo o stavby daleko jednodušší, které se konstrukčně nijak zvlášť neliší od objektů užívaných dnes.⁵⁶ Oproti tomu objekty nacházející se v náboženských centrech či užívané vyššími společenskými kruhy se vyznačovaly složitější konstrukcí, jejíž popis se nám částečně dochoval i v mezoamerických kodexech. Vedle společenské a hygienické roviny byly oba typy objektů příznačné náboženským charakterem, což v obou případech dokládají nálezy náboženských symbolů.

---

⁵² Míčová hra- (Juego de pelota)- sport jež měl silný rituální význam v prehispanském Mexiku. Více viz lit. k tématu

⁵³ MENDOZA, Hernando, *Tratado de las supersticiones y costumbres genitilicias quo hoy viven entre los indios naturales desta Nueva Espana*, 2 tomos, México, SEP, 1988.

⁵⁴ tamtéž

⁵⁵ ALCINA FRANCH, José. *Las culturas precolombinas de América*. Madrid: Alianza Editorial, c2000, 245 p. Libro universitario, 035.

⁵⁶ MARISCAL, González. *Temazcal: instrumento de armonización: El ejemplo del grupo de temazcaleros de Celaya*. Mexico, 2007. Tesis Maestría. Universidad de las Américas Puebla.

Temazcal v kodexech

Knihy obrázků a znaků (Libros de pinturas y caracteres), jež byly nazývány v 16. století španělskými conquistadory manuskripty, jsou dnes známé jako mezoamerické kodexy. Tytokodexy se výrazně liší od evropských středověkých kodexů, od nichž se odvíjí původ slova kodex. Do dnešních dnů se dochoval pouhý zlomek mezoamerických kodexů. Leon Potilla uvádí, že z původních indiánských kodexů pocházejících ze 14. - 16. století se dochovalo pouhých 15 kodexů.⁵⁷ Další vznikly již po pádu a dobytí Aztécké říše Španěly, a jsou tudíž značně ovlivněny koloniálním obdobím. Z daného vyplývá, že conquista neznamenała úplný konec tvorby samotných indiánských kodexů, ale již silně poznačených vlivem hispánské kultury. Nativní mudrci, kteří přežili, i nadále pokračovali v tvorbě rukopisů. K nim se přidali i mnozí španělští autoři z řad křesťanských misionářů, již se v duchu renesančního humanismu snažili kompenzovat kulturní ztráty způsobené conquistou a zachránit tak existující zbytky původní indiánské kultury. Je nutné však zdůraznit, že ztráta celé řady původních kodexů nebyla způsobena pouze Španěly. Byla zapříčiněna také běžnou praktikou uplatňovanou v předkolumbovské éře, kdy vítěz vzájemných bojů mezi jednotlivými indiánskými etniky svou svrchovanost dokazoval zničením kulturních prvků poražených, včetně existujících písemných památek. Dokladem toho je, že když roku 1427 aliance indiánských kmenů, běžně označovaných jako Aztékové, položila základy své svrchovanosti a nadvlády, jejich panovník Itzcoatl nechal spálit všechny piktografické texty Tolteků, Tepenaků a Chichimeků.⁵⁸ V důsledku toho víme velmi málo z historie Mexika před 12. stoletím a prakticky nic z toho, co předcházelo konci 7. století. Díky tomu jsou informace, které můžeme najít v originálních prehispánských dokumentech, ve skutečnosti velmi limitující. Přesto lze v dochovaných kodexech narazit na zmínky o vlastnostech lékařsko-náboženského obřadu temazcal. Mezi jinými můžeme zmínit kodexy: Codice Magliabechi, lámina LXXVII; Codice Nuttall, lámina XVI; Codice Bodley, p.40Y a 39 Y, Codice Florentino, láminas LXXV a CXXXIV.⁵⁹

Možná nejlepší obrázkovou ukázkou těchto potních lázní a jejich užívání v dávné minulosti je ta, již můžeme pozorovat na foliantu LXXVII v kodexu Magliabechiano uloženém v knihovně ve Florencii. Jedná se o pozdější kopii ztraceného rukopisu, který byl pravděpodobně součástí jiného spisu.

“Zde se rozlišuje čtvercová cihelná pec, zastřešená jednou nebo více kamennými dlaždicemi, opatřená čtvercovými vstupními dvířky, tvořenými třemi kameny, z nichž dva tvoří veřeje a třetí nadpraží. Na obou stranách dveří jsou dva malé kruhové ventilátory; uvnitř domku si lze povšimnout znaku vody, která odtéká ven odtokem na pravé straně; po levé straně, spojené s pecí, je zde ohniště se vstupem

⁵⁷ LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Códices: los antiguos libros del nuevo mundo*. 1. ed. México: Aguilar, 2003.

⁵⁸ LILLO MACINA, Vincenza. *El Temazcalli Mexicano: Su significacion y su uso psicoterapéutico pasado y presente*. Plaza y Valdés Mexico: S.A. de C.V., 2007.

⁵⁹ Tamtéž, s. 55-56

pro oheň, a které je propojené s vnitřním okénkem do pece; šedé přepážky nad ohništěm a peci zajišťují odrážení tepla. Na malbách se objevují čtyři osoby: indiánka (nalevo), která ohřívá lázeň rozdmýcháváním ohně v ohništi dřevem, které drží v rukou, a kterého je také svazek před pecí; napravo je plačící indián, žádající pravděpodobně zdárný průběh lázně, ve spodní části jsou to nemocný a léčitel, který nemocnému nabízí medicínu. Na dvířkách lze vidět obraz božstva, který potvrzuje náboženský charakter instituce, duchovní hodnotu, kterou temzcal představoval. Je to obraz toci či Temazcalteci, tedy tonantzin, které se také říká Yoaltícitl "léčivá žena noci", Quilaztli a cihuacoatl..“⁶⁰

Uvedený text i některé další kodexy ukazují na význam temazcalu a jeho roli v rámci společenského života předkolumbovských kultur.

"... Je to instituce, která ukazuje jak principy domorodého lékařství, tak symbolické prvky kosmovize předků... Byla to instituce související s oslavami Matky Země, jako byla narození, křty nebo jim odpovídající rituály, iniciační rituály... duchovně-lékařská instituce, která měla velký význam v předkolumbovském Anahuaku: místě očištění a také porodu. Ve starověkém Mexiku zastával náboženskou a terapeutickou funkci. Náboženskou v případě rituálů souvisejících s Matkou Zemí, zasvěcené bohyni porodu, Pramáti lázně. Terapeutickou jako součást léčení a ve spojení s dalšími léčebnými procedurami, pro širokou kazuistiku chorob souvisejících s přirozenými chorobami "studené přírody", jako chřipka či kožní nebo nervová onemocnění... a především choroby reprodukčního ústrojí a poruchy způsobené v těhotenství či porodem.“⁶¹

---

⁶⁰ LILLO MACINA, Vincenza. *El Temazcalli Mexicano: Su significacion y su uso psicoterapéutico pasado y presente*. Plaza y Valdés Mexico: S.A. de C.V., 2007 str. 56, “En éste se distingue una estufa rectangular hecha de ladrillos y techada con una o varias lajas de piedra; provista de una puercita de entrada rectangular, formada por tres piedras, dos de las cuales hacen de jambres y la otra de dintel. a los dos lados de la puerta hay dos pequenos respiraderos circulares; dentro de casita se advierte el signo de agua que sale al exterior por un desagüe que se ve a la derecha; a la izquierda, anexada a la estufa, está la hornilla con su entrada para meter la lumbre, que se comunica con una ventanilla interior a la estufa; unas lengüetas grises que se ven sobre la hornilla y la estufa significan el reverbo del calor. cuatro personas aparecen en la pintura: una india, - a la izquierda, quien calienta el baño atizando la hornilla con lena que tiene en sus manos y de la cual hay un atado frente a la estufa, a la derecha un indio llorando, pidiendo probalemente el buen éxito del baño, abajo están el paciente y la curandera, quien le ofrece una bebida medicinal. Sobre la puercita se ve la imagen de una divinidad que confirma el carácter religioso de la institución, el valor espiritual que tenía temazcal. es la imagen de toci o Temazcalteci, la misma tonantzin, llamada también Yoaltícitl "la señora médica de la noche", Quilaztli y cihuacoatl.“ VI. překlad

⁶¹ LILLO MACINA, Vincenza. *El Temazcalli Mexicano: Su significacion y su uso psicoterapéutico pasado y presente*. Plaza y Valdés Mexico: S.A. de C.V., 2007.str. 136, “.... Es una institución que traduce tanto los principios de la medicina indígena como los elementos simbólicos de la cosmocisión de los ancestros... Era una institución relacionada con las ceremonias propiciatorias a la Madre Tierra, como los nacimientos, los bautizos o sus rituales equivalentes, los ritos de iniciación ... una institución médico-religiosa de mucha importancia en el Anahuac prehispánico: era el lugar de la purificación y el lugar del parto. En el México Antiguo desarrollaba una función religiosa y terapéutica. Religiosa en cuanto era recinto sagrado de los ritos relacionados con la Madre

Temazcal ve španělských kronikách

V pokusu rozluštit indiánskou mezoamerickou historii nám významně pomáhají kroniky a dokumenty napsané v koloniální éře historiky, pamětníky a misionáři, kteří v různém rozsahu poznamenávali denní zvyklosti, obřady, náboženská přesvědčení a charakter potní lázně. Nicméně tyto texty z koloniálního období psané mnichy, historiky, někdy i vojáky či pošpanělštěnými indiány v sobě nesou hluboké stopy středověké a křesťanské španělské kultury. Tito lidé se snažili interpretovat naprosto kulturně odlišnou společnost, porozumět jí, udělat ji srozumitelnější, dekodovat neznámé a převést do vlastní kultury a jazyka. Denní zvyky, aspekty náboženství, jako i posvátný prostor byly interpretovány lidmi ze vzdáleného světa, odlišné středověké společnosti, kteří zároveň aktivně bojovali proti pro ně odlišné, pohanské formě náboženství. Měřítkem jejich interpretace bylo chápání předkřesťanského řecko-římského kulturního okruhu. Proto i překlady z jazyka nahuatl a dalších indiánských jazyků nemohly být kompletní bez pochopení podstaty indiánské kultury a náboženství. V důsledku toho k nám informace o užívání temazcalu, které získáváme z těchto zdrojů, přicházejí přes filtr cizí španělské a především křesťanské kultury. Její teologické pojmy jsou přitom přizpůsobeny přirozeně monoteismu, kultuře, jíž je vlastní etnocentrismus. Je proto důležité mít toto hledisko stále na paměti a s ním přistupovat k daným materiálům. Také je nutné mít na zřeteli obranný postoj a pasivní rezistenci původního obyvatelstva, jež mohlo mnohé skrýt, aby tak uchránilo své zvyky, svou víru a božstva. Přesto všechno jsou španělské kroniky cenným materiálem, obzvláště pro jejich velký počet a až pozoruhodnou různorodost. Mezi těmito prameny lze najít mnohé zmínky o potní lázni temazcalu. V 18. století podává podrobnou informaci o temazcalu jezuita Francisco Xavier Clavejero, jenž detailně popisuje konstrukci užívanou v koloniálním období, která se až na některé výjimky výrazně neliší od původního prehispánského typu, popisuje taktéž užívání a proces temazcalu:

“Když nadejde příležitost lázně, vloží se do konstrukce rohož, nádoba s vodou, a velká hrst bylin či kukuřičných listů; zapálí se oheň v peci a nechá se hořet až do chvíle, kdy jsou dokonale zapáleny propustné kameny, které oddělují lázeň od pece. Ten, kdo se jde koupat, vstupuje nejčastěji nahý, a pro nemoc či větší pohodlí ho doprovází někdo blízký. Poté co vstoupí, zavře za sebou dobře dveře, ponechávajíc dočasně otevřen větrací otvor, aby odešel kouř ze spáleného dřeva, který se vypařuje z rozpálených kamenů. Poté, co tento vývod uzavře, uhasí rozžhavené kameny, ze kterých se okamžitě vzedme hustý dým, který se usadí v horní části lázně. Mezitím, co se nemocný natahuje na rohoži, jeho pomocník (pokud to nedělá on sám rukou) začíná vhánět kouř z vrchní části lázně do spodní, za pomoci svazku mírně namočených bylin, a lehce se pacienta dotýkat, především bolavých částí. Nemocný se ihned začne příjemně a hojně potit potem, což se zvyšuje či snižuje podle potřeby. Po

---

Tierra, bajo se advocacion de la Diosa de los Partos, la Abuela de los banos. Terapéutica como medio-empleado solo o en asociacion con otros tipos de curacion para amplia casuística de enfermedades de naturaleza “fria”, tales como gripa Dumas, enfermedades de la piel y nerviosas... y, sobre todo, para el aparato reproductor y los trastornos causados por el embargo y el parto.“ VI. Překlad.

dosažení úlevy se vypustí pára, otevřou se dveře lázně, nemocný se oblékne nebo je přemístěn přímo na rohoži, na které leží, přikrytý, do jeho pokoje. Tedy běžně se spojuje lázeň s pokojem, a vstup do lázně je propojen i s vnitřní částí domu, což zajišťuje větší ochranu tomu, který se koupe. Někdy se nemocní po opuštění lázně polévali džbány studené vody..“⁶²

Století poté, v roce 1888, doktor Francisco de Asís Flores zveřejnil rovněž velmi podrobný popis prováděného rituálu,⁶³ ovšem s důrazem na jeho léčebný účel. Podobně postupoval Diego de Sahagun v kodexu Florentino⁶⁴, který dokládá prvky obřadního charakteru.

“Léčitelé měli na starost obřad a zapálení ohně, což provázel zpěv a zařikání, aromatické obětiny kopálu /pryskyřice/ bohyni. Mimo účely lékařské a terapeutické, existovalo využití spojené s rituální očišťovnou těla před určitými obřady.“⁶⁵

V těchto obřadech vstupovali kněží do temazcalu pro očištění předtím, než sloužili v chrámu, ale elementy obřadního charakteru, které tvořily základní součást praxe temazcalu, byly zcela potlačeny po dobytí. Příchod Španělů v roce 1521 znamenal obrovskou změnu v toku života Mexičanů, poněvadž ve vlastním náboženském prostoru nebyli v bezpečí. Během koloniálního imperiálního pořádku musel temazcal v případě jeho tolerance splňovat přísná pravidla a včlenit prvky katolictví, jinak musel být vymýcen. Velké rozšíření temazcalu mezi domorodým obyvatelstvem vedlo conquistadory na mnohých místech k zakázání této praxe. Jeden takový doklad nacházíme v předpisech ze 16. století ve městě Tenochtitlan (dnešní Ciudad de Mexico), kde se pokoušeli o zákaz praktikování temazcalu, avšak bez velkého úspěchu.⁶⁶ Ovšem Španělům se nakonec podařilo vymýtit jednotlivé prvky, které souvisely s původním náboženstvím, a nahradili je symboly katolickými. Jednotliví bohové byli

---

⁶² Clavijero 1976:273, Cuando llega la ocasion de banarse se mete en el bano una estera, una vasiya de aguay un buen manojo de hierbas o de hojas de maiz; se enciende fuego en la hornina y se mantiene ardiendo hasta Dejl perfectamente inflamadas las piedras porosas quo dividen el bano de la hornina. El quo ha de banarse entra por lo común desnudo y las más vece spor enfermedad o por mayor comodidad lo acompaña alguno de sus allegados. En entrando cierra bien la puerta dejando un rato abierto el respiradero de la boveda para evacuar el humo de la lena, quo de la hornina se indiga en el bano por las junturas de las piedras. Después de cerrado este conducto apaga noc agua las piedras unflamadas de las cuales se levanta inmediatamente un denso vapor quo ocupa la region superior del bano. Entretanto quo el enfermo se mantiene tendido en la estera, su doméstico (si ya no lo hace el mismo por su mano) comienza a llamar el vapor hacia abajo noc el manojo de hierbas un poco humedecidas, y a Lotar sueveente al enfermo y en especial en la parte doliente. El enfermo prorrumpe inmediatamente en un dulce y copioso sudor, el cual se promueve o medore a proporcion de la necesidad. Conseguida la evacuacion deseada se da libertad al vapor, se abre la puerta del bano y se viste al enfermo o es transportado en su misma estera y bien cubierto a su camara; pues regularmente se continua el bano noc la habitacion, y tiene su strada a alguna de las piezas interiores de la casa para mayor resguardo de los quo se banan... Y por lo menos en ciertas ocasiones despues de haber sudado durante un tempo, salian y se echaban encima varios cantaros de agua fria.“ (VI. Překlad)

⁶³ ROMERO CONTRERAS, T. Los temazcales de San Isidoro Buen Sueso. Gobierno del Estado de Tlaxcala. 1998

⁶⁴ Sahagún

⁶⁵ Sahagún 1956:416

⁶⁶ ALVAREZ-AMÉZQUITA, J, et, al, Historia de la salubridad y de la asistencia en México. Tomos I,II y III. Secretaría de Salubridad y Asistencia. México. 1960

nahrazení svatými katolické církve. Tento jev antropologie definuje jako synkretizmus, o kterém se ještě bude hovořit v následující části.

Význam a analýza temazcalu jako kulturně-náboženského obřadu

Temazcal je menší kopulovitá konstrukce, v níž se odehrává obřad potní lázně, který slouží k očištění jak psychickému, tak fyzickému. Je to také instituce, v níž se spojuje řada symbolických významů, které odkazují na starobylý světonázor a náboženství, magii, domorodou medicínu, ale také dnešní mexickou tradiční medicínu. Temazcal pochází původně z jazyka nahuatl užívaného Nahuy ve středním Mexiku, kde byli dominantním kmenem Aztékové. Za širším rozšířením tohoto názvu však stojí Španělé, kteří se neobtěžovali rozlišovat rozdíly mezi jednotlivými indiánskými kulturami a původními jazyky. Přesto se na některých místech zachovala tradice užívat původního názvu pocházejícího z jazyka vlastních předků. Například u indiánů kmene Mixteců v komunitě Yucunuti a v blízkosti Tezoatlánu se obřad nazývá „nihi“, Totonacas v okolí Veracruz používají název „xiacu“, Tojolabales v Chiapasu nazývají potní lázeň „ika“.⁶⁷ Vlastní název temazcal, v původní podobě temazcalli pocházející z jazyka nahuatl, se dá rozdělit na dva kořeny: tema + calli. V historickém pojednání Diega Durána se objevuje tento popis: „*Lázně, které byly užívány na tomto území, a stále jsou používány indiány, ty, které se jmenují temazcalli, což znamená dům s ohněm, což je složeno z tema, tedy koupati se, a calli, což znamená dům.*“⁶⁸ A právě to je nejčastěji užívaný a uznávaný překlad, i když na první části slova „tema“ se ne vždy odborníci shodnou. Někdy je temazcal také překládán jako „casa de calor“, neboli teplý dům či dům tepla. Dnes je tedy pod názvem temazcal tento obřad známý po celém Mexiku. Je to obřad existující ve dvou rovinách, které se mnohdy překrývají, a to z hlediska náboženského a terapeutického. Temazcal je praktikován mezi jednotlivými skupinami, které se v různé míře snaží o revitalizaci původních prehispánských kultur, ale také a především v menších městech a na vesnicích je důležitou součástí indiánské neboli tradiční medicíny. Ne vždy je ovšem propojen se svou náboženskou stránkou. Tradiční mexická medicína navazuje na mayskou a aztéckou medicínu, jejich tehdejší znalosti léčivých rostlin a užívané způsoby léčení. Toto je velmi populární téma v současném Mexiku.

V následujících podkapitolách bude temazcal rozebrán z hlediska rituálního i terapeutického, v jedné z nich je stručně vysvětlena aztécká kosmologie, jiná je věnována výraznému prvku, a to synkretismu.

---

⁶⁷ Ibarra, 1941:84, cit. Por MODEANO, G. “El temascal, bano indígena tradicional“, Revista Tlatoani No. 14-15. ENAH. México, 1977

⁶⁸ Durán, 1967, t.I:175

Zvyk temazcalu jako rituálu

Charakterizovat rituál jako takový je předmětem antropologie již delší dobu. Zjednodušeně by se dal vystihnout jako sociální funkce náboženství.⁶⁹ Rituál slučuje hlavní úrovně společenské reality – symbolickou a sociální, individuální a kolektivní, odkrývá a snaží se symbolicky vyřešit rozpory ve společnosti. Dále dává konkrétní výraz náboženským představám, tj. představám o nadpřirozeném, životě a smrti atd., většinou dramatizuje a vyjadřuje existenciální otázky, vztah mezi duchovním a pozemským světem. Rituál je tvořen symboly, které vytvářejí základní stavební kámen významu rituálu. Ovšem podle Tutnera je nutné, aby symboly byly mnohoznačné, vytvářely solidaritu, protože lidé jsou různí. A tak pro různé lidi znamená jeden symbol rozdílné věci, ale dává pocit, že jsou stejní, protože se vztahují k jednomu.⁷⁰ Symboly musí být nejednoznačné, protože zastupují společenský svět plný protikladů. Podle M. Gluckmana mají rituály společenskou funkci a zároveň individuální motivaci, lidé se při nich mohou chovat tak, jak je běžně zakázáno, tím se vybijí konflikty a zároveň se potvrzuje správnost obvyklého společenského řádu. V pojetí rituálu, obzvláště v rámci této práce, je podstatný individuální aspekt obřadu. Temazcal je důležitý právě pro svou individualitu, i když není možné zanedbat jeho funkci sociální. Temazcal je dnes jako rituál praktikován po celém Mexiku. Jeho provozování je nejvýznamnější ve formě spirituální cesty Camino rojo. Ovšem můžeme se s ním setkat i samostatně, kdy ho ve městě či vesnici praktikuje v rituálním kontextu určitá skupina nezařazující se do většího celku ve smyslu náboženského hnutí. Temazcal se také provádí pro svůj účel hygienický, kdy nejde o rituál jako takový, ale obřad v tomto případě nahrazuje pravidelnou hygienu z důvodu chybějící teplé vody v domě. Temazcal je také místem sociálního setkávání. Ovšem velmi významné postavení má v tradiční mexické medicíně. To je právě v současnosti v Mexiku velmi aktuální téma. Obě funkce temazcalu, tedy rituální i terapeutická, jsou silně provázány, a tak je těžké je oddělit obzvláště v rámci rituálu, kdy je kladen důraz na léčebný účinek temazcalu, což je vnímáno jako harmonická součást obřadu. U terapeutického procesu nebývá kladen důraz na rituální podtext. Temazcal a účast na jeho procesu jsou chápány jako druh určité osobní meditace, kdy člověk přehodnocuje svůj život, jedná se o chvilkový útěk od každodenních starostí, jde o možnost uvolnění se. Svými slovy to pak shrnul jeden z mých informátorů:

*„Temazcal je místem rozjímání, kdy každý může vyjádřit svou modlitbu a navázat kontakt s Gran Espiritu. Je to o tom, že ačkoliv se na rituálu podílí spousta dalších lidí, do svého nitra můžu nahlédnout jen já sám.“*⁷¹

Užívání temazcalu by se v jeho náboženském rámci dalo přirovnat k pravidelným návštěvám kostela, obzvláště pokud člověk hledá v duchovním světě odpuštění anebo odpovědi na další otázky. Funguje

---

⁶⁹ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007, 268 s.

⁷⁰ tamtéž

⁷¹ (jeden z informátorů)

tedy retrospektivně a může působit jako jistý druh sociální kontroly. To z toho důvodu, že člověk je nucen zhodnotit své činy. V každém případě nejdůležitějším aspektem celé ceremonie je očišťující prvek. Dochází k očištění jak fyzickému, tak duchovnímu. V rámci rituálu má temazcal velmi silnou symboliku. Temazcal jako takový totiž symbolizuje mateřské lůno, lůno matky Země a jako takové je místem, kde se vše rodí a zaniká. Temazcal symbolizuje srdce matky Země. Ženský princip a význam matky přírody jsou zde podtrhnuty oltářem ve tvaru želvy. Promítá se v tom silné spojení s přírodou. Aby bylo učiněno zadost duální koncepci aztéckého náboženství, mužský princip je v rámci rituálu zastáván ohněm a jeho personifikovanou podobou pána ohně Xiuhtecuhtli, tedy jednoho z mnoha titulů duálního boha Omēteotla, ženský princip se zde projevuje v podobě ochránkyně temazcalu Temazcaltoci, pramatkou temazcalu, což je jen jiný titul pro Tonantzin. Kameny vulkanického původu, které jsou při obřadu užívány, pak symbolizují naše předky, spojení s minulostí, ale zároveň člověka jako takového, který žije v lůně matky země a je chráněn ohněm, tedy životním cyklem. Země tedy představuje tělo, voda krev, vzduch je dech a oheň představuje duši. Jsou to tedy čtyři prvky, které jsou přítomny v temazcalu : fyzický, emocionální, intelektuální a duchovní. Celý proces obřadu pak symbolizuje nové zrození, navrácení se a nakonec vystoupení z mateřského lůna. Tedy symbolicky návrat k samotné podstatě života jeho pochopení a otevření světu. Tato jasná symbolika stvoření byla v minulosti podpořena také praxí, kdy se přímo v temazcalu odehrával porod, a očista po porodu. Ještě několik let zpět to bylo velmi běžné rodit v temazcalu, dnes se zde odehrává po většinou už jen příprava na porod či poporodní péče, ale v samotném procesu porodu se dnes rodičky více spoléhají na nemocnice a další zdravotnická zařízení.

Kosmologie aztéckého náboženství

Aztécká kosmologie, přesněji řečeno myšlení nahuaské kultury, je složitý náboženský komplex. Pravdou je, že lidé, již po sobě zanechali nádherné stavby v podobě pyramid, tak dokládají své logické uvažování a vysoký stupeň kulturního rozvoje.

„Na tomto poli se však dávným předkům takové schopnosti buď upírají, nebo se tvrdí, že nemůžeme vědět, jak mysleli, co cítili, jaké ideály vedly jejich činy a po tisíciletí rozkvětu jejich kultury určovaly jejich směřování.“⁷²

Nejcennějším zdrojem poznání nahuaské kultury je Obecná historie věcí nového Španělska od otce Bernardina de Sahagún. Později pak bylo toto dílo doplňováno dalšími učenci, více toto téma rozebírá např. Miguel Leon-Portilla ve své knize Aztécká filosofie. Velmi důležitý aspekt aztéckého náboženství uvádí dr. Alfonso Caso:

„...mezi nevzdělanými třídami vládla tendence přehánět polyteismus, představovat si jako různé bohy něco, co v myslích kněží byly jen projevy či vyznání téhož boha.“⁷³

V protikladu zde tedy stojí touha po jednotě na straně kněžích a náboženské cítění lidu na straně druhé:

„Současné je zjevná snaha aztéckých kněží zredukovat četná božstva na aspekty téhož božstva a při přebírání bohů porobených národů nebo jejich přejímání od jiných národů s vyspělejší kulturou se vždy snažit včlenit je, jako to činívali Římané, do národního panteonu s tím, že byli považováni za různé projevy bohů zděděných po velkých civilizacích, jež jim předcházely a od nichž odvozovali svou kulturu.“⁷⁴

Caso se ve svých úvahách dostává až k samotné podstatě aztéckého myšlení: člověk je zrozen jako pomocník bohů, zejména Slunce, Huitzilopochtliho:

„... mladý válečník, jenž se každé ráno rodí z břicha staré bohyně Země a každý večer umírá, aby svým matným světlem ozařoval svět mrtvých. Když se však bůh narodí, musí podstoupit souboj se svými bratry, hvězdami, a se svou setrou, Lunou, a ozbrojen jen ohnivým hadem, slunečním paprskem, je každý den zaháněn na útěk a jeho vítězství znamená pro lidi nový den života. Po svém vítězství je dušemi válečníků zemřelých v boji nebo na obětním kameni triumfálně vyzdvižen až doprostřed nebe a odpoledne je převzat dušemi žen, jež zemřely při porodu a vyrovnají se mužům, neboť zemřely, když zajaly muže, novorozence... Tento božský souboj probíhá každý den, avšak aby Slunce zvítězilo,

⁷² LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Aztécká filosofie: myšlení Nahuů na základě původních pramenů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002, 404 s. Capricorn (Argo). str. 11

⁷³ Caso, Alfonso, *La Religión de los Aztecas*, s.7 (Viz též *El pueblo del Sol*, s.16-17.) citováno z *Aztécká filosofie*, Leon-Portilla, Miguel, Argo 2002

⁷⁴ Tamtéž

potřebuje být silné a mocné, neboť musí bojovat s nesčetnými hvězdami... Proto musí člověk Slunce žít. Jako bůh však pohrdá hrubou potravou lidí a může být živeno pouze životem samým, magickou substancí nalézající se v lidské krvi, chalchíuatlem, „vzácnou tekutinou“, strašlivým nektarem, jímž se živí bohové. Aztékové, národ Huitzilopochtliho, jsou vyvoleným lidem Slunce, jemuž je svěřena jeho obživa, proto je pro ně válka formou kultu a potřebnou činností....“⁷⁵

To, díky čemu se Aztékové dostali na vrchol, je důležitá myšlenka nadřazenosti, tedy, že oni jsou ti, již pomáhají nejvyššímu božskému principu, tedy Slunci. Počátkem všeho je pro Aztéky duální princip, ten se označuje jako *Ometéotl*, bůh duality. *Ometéotl* je složen ze dvou principů, prvním je *Ometecuhtli* - muž a druhý představuje *Omecíhuatl* - ženu. Ženský princip *Omecíhuatl* tedy znázorňoval *Tonantzin* - bohyni Země, jinak také *Temazcalteci*, pramatku *temazcalu*, *Teteo Innan*, „matku bohů“, *Tlaliyollo*, srdce země“, *Yoaltíctli*, „noc“.⁷⁶ Byl ochránkyní *temazcalu*, porodních bab, ale také žen, které zemřely při porodu.

Tento duální princip podpírá zemi, ve své žensko-mužské formě jí dává půdu. Důležitým faktem je jeho jediná realita, jediný princip, přesto má dvě stránky, ženskou a mužskou. Je základem, v němž se vše rodí a zaniká zároveň. *Ometeotl* se nachází v místě duality, neboli *Omeyocan*, kdy umístěn nad třinácti nebesy by se dal označit za pupek světa. Je oporou světa, protože se nachází ve středu čtyř světových stran. Metaforou pro hledání bytí, metafyzická je postava *Quetzalcoatl*,⁷⁷ toltéckého hrdiny, který se uchýlil k meditaci, aby našel odpovědi na otázky života. *Quetzalcoatl* viděl *Ometeotla* oděného do černé a červené barvy představující noc a den. Je matkou a otcem bohů, tedy původem života jako takového. Někdy bývá také nazýván jako *Huehuetéotl*, jinak řečeno starý bůh. Jedním z dalších titulů *Ometéotlu* je *Xiuhtecuhtli*, tedy Pán ohně a roku.

„Když takto podepřel zemi z jejího pupku neboli středu, Ometéotl nechává konat bohy- kosmické síly, jež zplodil jako jejich matka a otec.“⁷⁸

Tito čtyři synové byli *Tezcatlipoca*, byl celý červený, *Yayanque*, narodil se jako černý, poté *Quetzacóatl*, jako bílý, a nejmladší *Omitécitl*, který je modrý- *mechicos* nazývaný jako *Huitzilopochtli*, který pro *mechicos* symbolizoval hlavního boha. To on je přiměl k putování a nakonec i založení

---

⁷⁵ tamtéž

⁷⁶ tamtéž

⁷⁷ „Had s peřím *Quetzala*. Jak poznamenává *Garibay* (*Historia de la Literatura Náhuatl*, sv.II, s.406), jedná se o „kulturní komplex, představující: 1. Nebeské božstvo; 2. Historickou osobnost; 3. Jedno z božstev kněžstva v *Tenochtitlanu*“. Ve filosofických textech se často objevuje jako symbol nahuaského vědění. Říká se o něm, že v hluboké meditaci odhalil existenci *Ometéotlu*, jenž „stojí nad nebesy“ a je „oporou světa“. Byl ochranným božstvem *calmécacu*, kde se předávalo to nejlepší z nahuaské kultury, a proto se jádru myšlení *tlamatine* dostalo označení „*quetzalcoátlovské* chápání světa“ v protikladu k mysticko-vojenskému postoji symbolizovanému krvavým kultem *Huitzilopochtliho*. *Quetzacóatlovi* je rovněž přisuzováno, že spolu se svým inámic (druhem či dvojníkem) *Cihuacóatlem* „vynalezli člověka“, neboť oba se zasloužili o vznik lidí v *Tamoanchanu*. V tomto smyslu představovali zjevně *Quetzacóatl*- *Cihuacóatl*, kteří byli oslovováni podobnými tituly jako *Ometéotl*, vědění duálního boha.“ Aztécké myšlení str.349-350.

⁷⁸ Tamtéž, str. 95

Tenochtitlanu. Je to bůh války, lidské oběti, jak je uvedeno výše. Jednotlivé barvy bohů představují jejich splynutí s přírodními živly, které hrají ústřední roli v aztécké filosofii. Také každý z nich zaujal jednu ze světových stran. Červený *TezcatlipocaXipetotec* zaujal východ, černý *Tezcatlipoca* se ztotožnil s krajem mrtvých na severu, bílý *Tezcatlipoca Quetzacóatl* představoval vítr na západě, coby kraji plodnosti a života, a nakonec modrý *Tezcatlipoca*, představovaný *Huitzilopochtlim*, je spojený s jihem, krajem nalevo ležícím od slunce. Ovšem vztah mezi těmito bohy rozhodně není harmonický, je provázen mnoha boji, které utvářejí historii. Historie Aztéků je chápána v dvaapadesátiletých cyklech, které jsou odvozovány od pohybu hvězd. Tento pohyb se nazýval *tianquiztli* o půlnoci, kdy končilo toto “století“, zapálil se nový oheň a slavila se předzvěst dalších 52 let života.⁷⁹ V aztéckém chápání světa se člověk v 52 letech stával “stařešinou“, tedy byl to významný moment v životě člověka. Prováděl rituál speciálně určený k této události, jež symbolizoval přechod do nové epochy života. Tento rituál se provádí dodnes, byť může mít značně upravenou podobu. Uvedla jsem pouhý zlomek celé aztécké kosmologie, avšak myslím, že pro potřeby této práce je dostačující.

---

⁷⁹ tamtéž

Prvky synkretizmu s křesťanstvím

V průběhu conquisty prošla prehispánská kultura rozsáhlým potlačením a výraznou proměnou. Aby mohly být některé obřady a zvyky nadále praktikovány, vykonávaly se potají anebo se do nich implementovaly prvky křesťanství, tedy zvyklosti se musely přetransformovat. Ačkoliv došlo ke ztrátě původního náboženského smyslu, jeho určitý základ na pozadí zůstal. Ve skutečnosti má lidové náboženství ve struktuře rituálu na povrchní úrovni převážně katolický vzhled, ale hluboko uvnitř neodráží křesťanské monoteistické myšlenky. Americký antropolog Hugo G. Nutini tento vztah definuje jako „pohansko-katolický systém“.⁸⁰ V dnešní době přijal temazcal v mnoha komunitách původně cizí prvky, nicméně dnes tyto prvky sdílejí stejný posvátný prostor. Míchají se zde křesťanské a indiánské symboly, ale vždy se projevuje víra původních obyvatel.

„Nejdříve se provede očista v temazcalu a potom je nutno si potřást rukou na konci mše.“⁸¹

Tento synkretismus se nejlépe a také nejvýrazněji projevuje na postavě Panny Marie Guadalupské. Ta má velmi významné postavení jak v mexické kultuře, tak i v celé Latinské Americe. To se mnohdy projevuje i v praktikování temazcalu, kdy se u vchodu do něj místo sošky bohyně Tonantzin objevuje obrázek Panny Marie Guadalupské (viz příloha obrázek x). Bylo více než přirozené, že původní obyvatelstvo spojilo její postavu s bohyní Tonantzin, obě přece byly matky bohů a obě stvořitelkami člověka. Panna Marie Guadalupská v sobě spojuje staré s novým, indiánské s křesťanským. Právě zjevení Panny Marie v Tepeyacu bylo důležitým zlomem ve španělské duchovní conquistě, jelikož již několik let po jejím zjevení křesťanství přijalo osm milionů Nahuů⁸². Tepeyac byl velmi silně svázán s kultem Tonantzin, a proto bylo nutné tento kult nahradit jiným. Pak je více než logické, že bylo zjevení Panny Marie situováno právě na toto místo. Panna Marie Guadalupská se stala symbolem národa pro původní obyvatelstvo, později symbolem vlastenectví v nacionalistickém boji. Mexičané, kteří sami sebe označují za kulturu sirotků, našli v Panně Marii Guadalupské postavu panenské matky národa, která ochraňovala a dávala naději, že Mexičané vystoupí ze své bolesti a mizerie.

Hlavním důvodem, proč je její kult tak silný, je ten, že navázal na struktury původního náboženství. Panna Marie nahradila a zastoupila bohyni Tonantzin a získala její božství. V postavě Panny Marie Mexičané hledali a našli ochránkyni a matku. Slovy jedné informátorky: „*Jde o to, že tady v Mexiku je nejvyšší bohyně Panna Marie Guadalupská*“. 11. prosince probíhají její oslavy a jsou jedněmi z největších oslav v celém Mexiku, předčí dokonce oslavy nového roku i oslavy za nezávislost Mexika. Mexičané objevují své katolictví právě v kultu Panny Marie Guadalupské, a tím se částečně odklánějí od dogmatu monoteismu. Jde o zachování ženského principu, který měl v aztéckém

⁸⁰ NUTINI, H. y BELL, B.. *Patentesco ritual. Estructura y evolución histórica del sistema de compadrazgos en la Tlaxcala rural*. FCE. México. 1989

⁸¹ „Se hace la limpia en el temazcal y despues hay quo estrechar la mano al final de la misa.“ BATALLA, Guillermo Bonfil. *México profundo: una civilización negada*. [2. ed]. México: Grijalbo, 1994, str. 205.

⁸² P. Mráček, OP.: *Zjevení Panny Marie v Mexiku*, Matice cyrilometodějská: Olomouc 2000

náboženství výraznou funkci a kdy Matka Země byla chápána jako součást nejvyššího božského principu. Ten se promítl právě do postavy Panny Marie Guadalupské, jakožto znaku mateřské lásky a ochrany. Je také nutno zmínit, že v době vytváření tohoto kultu byli původní obyvatelé (na rozdíl od humanistických Evropanů) silně věřící. Toho se velmi výrazně snažili využít misionáři, kteří si mysleli, že zde vytvoří staronové křesťanství v té nejčistší podobě. Avšak právě díky rychlé adaptaci indiánů a do značné míry podobnosti mezi křesťanstvím a aztéckým náboženstvím spojili původní obyvatelé tyto dvě na první pohled lišící se struktury.

Polyteismus původního obyvatelstva se velmi silně promítl do kultu svatých, který je velmi významnou složkou současného katolicismu v Mexiku, obecně v celé Latinské Americe. Každá rodina měla svého svatého. Jedním z důvodů vytvoření silného synkretizmu je ten, že již aztécká náboženská tradice spojovala a přetvářela řadu rituálních, mýtických a kosmologických prvků z heterogenních kulturních skupin, které byly Aztéky podrobeny. V postavě Ježíše Krista se například promítá postava boha Slunce, přičemž kříž, na kterém je přibytý, je dokonce vnímán jako solární symbol.⁸³ Jeden známý aktuální fenomén a zároveň ukázkový synkretizmus představuje také "*Día de muertos*", Den mrtvých. V aztéckém náboženství byl vztah ke smrti odlišný od evropského pohledu na smrt. Lze usoudit, že každodenní setkávání se se smrtí v období před příchodem evropských dobyvatelů je vnímáno jako realita a samozřejmost. Utvrzování těchto kulturních náboženských prvků v běžném každodenním životě mělo za následek spojení smrti a života do duality, ve které se jeden bez druhého neobejdou. Tato skutečnost je důležitá pro pochopení rozdílnosti mezi evropským pohledem, pro který je smrt spíše tabu. Významné je, že v průběhu aztéckého kalendářního roku se obyvatelé setkávali hned několikrát v měsíci, přičemž především v měsíci Tlaxochimaco, představujícím dnešní srpen, měli Aztékové ve zvyku obětovat květiny a sladkosti na hrobech, což představuje jednu z nejsymboličtějších aktivit právě při současné oslavě *Día de Muertos*. Je možné se tedy domnívat, že *Día de Muertos* v sobě spojuje řadu těchto předkolumbovských tradic, které byly jindy součástí různých rituálů v průběhu roku. Indiáni nechtěli opustit své původní zvyky, a právě díky spojení dvou tradic původní obyvatelé hledali možnosti. Adaptace na nový způsob pohřbívání, tj. katolický pohřeb a nový způsob setkávání se zemřelými, tj. jen na Dušičky, musela být pro původní obyvatelstvo komplikovaná. Zákaz zpopelňování a dalších tradičních pohřebních rituálů a zavedení zcela odlišného, jednotného způsobu pohřbívání mohly původním obyvatelům usnadnit chápání katolické listopadové Památky věrných zemřelých jako jediné příležitosti se s takto pohřbívanými předky setkat. Iglesias y Cabrera uvádí, že duše se zpravidla vítají vyzváněním zvonů v místním kostele. Ty nejen opět připomínají církevní význam těchto dnů, ale z pohledu tradice a lidového přesvědčení vytvářejí spojení mezi zemí a nebem, které umožňuje duším dostat se zpátky mezi živé. Duše zemřelých jsou tak vyzvány, aby v dobrém úmyslu navštívily své blízké. Cestu jim zpřístupňují mše a modlitby, které

---

⁸³ Ramena kříže byla vnímána jako symbolické znázornění slunečních paprsků.- TORRES, Gonzáles Y. Our lady of Guadalupe and Other Catholic Saints in Mesoamerican Cosmovision. In Doležalová, I.; Horyna, B.; Papoušek, D. (eds.). *Religion in Contact*. Brno 1996. str. 198

se v tuto dobu slouží. Podobným způsobem se poté duše vyprovázejí.⁸⁴ Díky synkretismu se nám do dnešních dnů dochovalo mnoho prvků pocházejících z původního náboženství. Tento střed rozhodně neprobíhal v klidu, španělskými conquistadory byly potlačovány projevy prvků původních náboženství v křesťanských rituálech. Synkretismus se nedá zjednodušeně definovat jako směs prvků křesťanských a indiánských.

López Austin synkretismus kvalifikuje jako usmíření dvou škol myšlení, přičemž produktem toho se stává více či méně strukturovaný soubor, ve kterém můžeme najít prvky obého původu.⁸⁵ Jiní autoři považují synkretické prvky původního náboženství pouze za kuriozity v křesťanském hávu. Další je pak interpretovali jako spojení nesouvislých a matoucích prvků, kde věřící nechápou význam jejich směsici víry. Osobně se přikláním k myšlence Nutiniho, který zdůrazňuje, že náboženství vyplývající ze soutoku dvou náboženských systémů produkuje systém velmi odlišný od původních dvou.⁸⁶

---

⁸⁴ IGESIAS Y CABRERA, S. (2008). *Cuando los abuelos regresan. Origen y simbología del Día de Muertos en México*. (1.vydání). México: Ex Libris.

⁸⁵ LÓPEZ, Austin, "El mestizaje religion. La tradicion mesoamerica y la herencia mitologica", en *L'Uomo ...*, 1989,n. 1:26-27

⁸⁶ NUTINI,H.y BELL, B.. *Patentesco ritual. Estructura y evolución histórica del sistema de compadrazgos en la Tlaxcala rural*. FCE. México. 1989, str.89.

Temazcal v rámci tradiční mexické medicíny

Tradice temazcalu jako léčebného prostředku sahá hluboko do historie. Temazcal byl užíván jak v mayské tak aztécké tradiční medicíně. Ovšem jeho léčebná funkce se protínala s funkcí náboženskou. Jedním z prvních kdo se začal podrobně zajímat o léčebnou funkci temazcalu byl Sahagún, jehož pak následně doplnil doktor Francisco de Asís Flores.⁸⁷ Dnes je temazcal středem zájmu léčitelů - doktorů věnujících se alternativní medicíně. V takovém případě se náboženský smysl zcela opomíjí. Tradiční mexická medicína vychází ze základního principu rovnováhy "tepla" a "chladu" v lidském organismu. Temazcal se užívá při léčbě nemocí, u kterých v těle převládá element chladu. Velmi důležitou roli sehrával v době těhotenství a porodu, nakonec i v poporodní péči. Dříve byl temazcal užíván jako holistická léčba, dnes je spíše určen k podpoře rekonvalescence či dalšího druhu léčby. Nejdůležitějším léčebným prvkem temazcalu je proces pocení, při kterém dochází k detoxikaci těla. Lázeň také reaktivuje krevní oběh, působí uklidňujícím dojmem, snižuje ztuhlost kloubů a svalů. Kromě efektu, která vytváří horká pára je terapeutická funkce temazcalu podpořena užíváním různých léčivých bylin, jež jsou od pradávna součástí tradiční medicíny. Už misionáři byli velmi překvapeni šíří znalostí jednotlivých bylin a jejich léčivých účinků u původního domorodého obyvatelstva. V rámci terapeutického procesu se temazcalu účastní pouze pacient a terapeut, aby mohl být způsob léčby, co nejlépe nastaven individuálním potřebám pacienta.

Temazcal se může užívat při léčbě následujících zdravotních problémů:

- Srdeční problémy, jako je infarkt, stavy kardiovaskulární dekompenzace a příznaky stenózy
- Chronické žilní problémy, žilní nedostatečnost, křečové žíly v akutní fázi
- Mozkové problémy s krevním oběhem, trombóza, a po utrpení mrtvice.
- Nízký krevní tlak
- Vnitřní akutní zánětlivé onemocnění, jako je hepatitida a nefritidy
- Epilepsie.
- Vážná duševní nemoc, jako je demence, psychóza, schizofrenie, paranoia, atd
- V případě otravy, kousnutí zvířetem

Temazcal z hlediska terapeutické funkce je velmi zajímavým tématem, o které bylo mnoho napsáno. Osobně bych se chtěla tomuto tématu v budoucnu věnovat jako důležitém prvku v rámci tradiční mexické medicíny.

---

⁸⁷ MODEANO, G. "El temascal, bano indígena tradicional", Revista Tlatoani No. 14-15. ENAH. México, 1977

Praktická část

Metodologie Terénního výzkumu

Antropologie se od ostatních věd liší, protože její hlavní složkou je etnografická práce v terénu jako zdroj nových znalostí o dané kultuře.⁸⁸

„První pobyt v terénu představuje pro antropology významnou životní zkušenost, která často radikálně změní pohled výzkumníka na studované domorodce, sebe sama i vlastní kulturu. Proto také bývá první terénní výzkum označován za specifický typ „iniciačního obřadu“, který ze studentů antropologie učiní skutečné profesionální antropology.“⁸⁹

Vlastní předchozí zájem o indiánské kultury Latinské Ameriky, mě vedl k návštěvě temazcalu, který byl pořádán v Čechách, díky tomu jsem si rozšířila a konkretizovala daný zájem o věc. Ačkoliv jsem do terénu vstupovala s konkrétní představou objektu zkoumání, chyběla mi jakákoliv představa širšího kontextu, zahrnující hlavní předmět terénního výzkumu. Důležitým znakem výzkumu, byla nulová znalost terénu a místních poměrů, což vedlo k jisté improvizaci až konkrétně na místě. Téma výzkumu postupně vykristalizovalo, skrze rozšiřování znalostí této problematiky. Z toho tedy vyplývá, že tato práce je spíše snahou o načrtnutí konkrétní situace, než její plné zhodnocení, a vedlejším produktem pak může být otevření nových otázek a možností studia.

„Godfrey Lienhardt (1985) si vypůjčil analogii od Geertze a přirovnal vztah teorie a etnografie k dušené směsi ze slona a králíka. Lienhardt tvrdí, že k přípravě takové směsi je zapotřebí jeden slon etnografie a jeden králik teorie. Vtip je v tom, jak celé směsi dodat chuť králíka, Dodává Lienhardt.“⁹⁰

Pokud bych měla terénní výzkum nějak zhodnotit, potom tedy použiji výše uvedené vyjádření, kdy v případě tohoto konkrétního výzkumu etnografický materiál představoval králíka a teorie představovala slona.

V období 2012-2015, jsem se do místa terénního výzkumu dostala dvakrát. V prvním případě se jednalo o šest měsíců, tedy únor- červenec v roce 2012, druhý terénní výzkum trval dva

---

⁸⁸ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007, 268 s. s. 39

⁸⁹ SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 741 s.

⁹⁰ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007, 268 s. s. 39

měsíce a sloužil spíše k upřesnění a doplnění prvního terénního výzkumu. Geografické usazení obecně spadá do středního Mexika, konkrétně tedy do hlavního města Ciudad de Mexiko. Ale uvedení obecného umístění není zmíněno, náhodou ale zcela záměrně, protože nepatrná část výzkumu a také prvotní setkání s problematikou probíhalo v městečku Tacambaro, ve státě Michoacán. Zde jsem byla kompromitována s problémy antropologického výzkumu. Prvotní a nepřehlédnutelnou překážkou byla téměř jazyková bariéra, což ztěžovalo kontakt s lidmi obecně, avšak španělština byla jediným potřebným jazykem ke komunikaci v tomto konkrétním místě. Temazcal zde netvořil běžnou součást života, pouze v některých rodinách. Do jedné z rodin praktikující temazcal v rámci spirituální cesty Camino rojo jsem byla uvedena informátorem Migelem. Byl to on, kdo vedl obřad, jež jsem navštívila tady v Čechách. Bohužel se to záhy ukázalo jako negativní jev.

Daná skupina nebyla Miguelovi přátelsky nakloněna, tudíž i vůči mně byl zaujat odtahitý postoj podpořen nedůvěrou vůči mé osobě. Vzhledem k prostředí malého města, by počáteční nedůvěra byla neodmyslitelným jevem, ale v tomto případě byl tento problém téměř nepřekonatelný. Celý tento konflikt byl dovršen genderovým rozdělením. Protože se jednalo o malé město, kde je machismus stále dominujícím stylem myšlení, byli zde jasně vymezené funkce muže i ženy. Muži, jež byli těmi, co celý obřad organizovali, se nedívali s velkým potěším na to, že by žena měla pronikat do tajemství obřadu skrze jeho studium. Tudíž jsem byla automaticky vyřazena z podílení se na přípravách obřadu, jež byly v rukou mužů. Účastnila jsem se pouze činností, které byli v kompetenci žen, po většinou se jednalo o přípravu jídla. Podobně jako ve skupině můžu tak i ženy ke mně chovali nedůvěru z důvodu nesnášenlivosti vůči osobě, která mě k nim přivedla, ale také pro uzavřenost skupiny, která jen těžko přijímala někoho mezi sebe. Celkové zhodnocení nevyplývalo příznivě pro terénní výzkum. Pokud by snad v tomto konkrétním terénu byla možnost strávit delší dobu, dalo by se s větším či menším úspěchem konkrétní překážky překonat. Ale protože byl na terénní výzkum vymezen čas pouhých šesti měsíců, bylo nutno změnit lokaci. Ke změně došlo po dvou měsících v terénu. Je nutno poznamenat, že v té době byly mé jazykové znalosti mnohem lepší.

Změna terénního výzkumu opět proběhla pod vlivem zprostředkovatele, ale v tomto druhém případě se jednalo o ženu. Tato žena mi zprostředkovala kontakt s Mali Nali, jež byla lídrem skupiny, která stejně jako v prvním případě praktikovala rituály náležící k spirituální cestě Camino rojo avšak v širším kontextu mexikanismu, a do které jsem byla nakonec uvedena. V prvním případě praktikující rodina vycházela více ze severoamerické indiánské tradice a to

z toho důvodu, že první obřady zde byly vykonávány bělochem, který sem přijel předat své znalosti nasbírané u domorodých obyvatel Severní Ameriky, a na základě jeho působení pak vznikly určité uzavřené skupiny, které se začali věnovat praktikování tradic a zvyků vycházející původem od domorodých indiánů. Daná skupina, k níž jsem byla poté uvedena, se nacházela v Ciudad de Mexico, tudíž se tolik nemusel řešit problém maloměsta. Mali Nali mě s velkou ochotou přijala, jak ve svém domě, tak i ve skupině v níž se pohybovala. Byla představitelkou typické autority, kolem níž se utvořila skupina následovníků. Bylo to díky širokým znalostem původní nahuaské kultury, kdy Mali strávila dva roky života v indiánských vesnicích v horách a mimo jiné byla také lektorkou Nahuatlu. Z těch to důvodů, si Mali vysloužila respekt členů skupiny, ale jak jsem později zjistila, její postavení do značné míry přesahovalo rámec skupiny. Díky těmto faktům se na Mali mnohdy obraceli cizinky, které se chtěli více dozvědět o jednotlivých obřadech a také protože Mali Nali je jednou z Abuelitas pořádajících tanec luny. Tento obřad je čím dál tím více populární mezi turistikami s mystickými sklony.

Díky odlišnosti struktury skupiny a jejího přístupu vůči mé osobě, vedení rozhovorů a kladení nejrůznějších otázek, mě již omezovala pouze jazyková znalost. Setkávala jsem se s ochotou odpovídat na otázky, informátoři se chtěli pochlubit svým konáním a byli potěšení, že se o jejich činnost někdo zajímá, mnohdy mi poskytovali informace i bez vyzvání. Přijmutí do skupiny bylo velmi snadné a nebyl přílišný rozdíl mezi mou osobou a běžnými účastníky Temazcalu. Nejednalo se totiž o skupinu domorodého obyvatelstva malé vesnice, ale naopak bylo to uskupení mesticů, fungující v městském prostředí. Mimoto skupina si byla vědoma teoretické stránky praktikování daných tradic, tedy znali jejich původ, a vědomě se rozhodli pro praktikování těchto obřadů a následování této spirituální cesty. Tím se tato skupina stala ukázkovým vzorkem uskupení patřícího k hnutí nového mexikanismu.

V rámci této skupiny jsem měla možnost se účastnit celkem 16 temazcalů (tři z celkového počtu jsem absolvovala při druhé návštěvě), z čehož pět bylo uskutečněno v rámci jiného obřadu a Vision questu, kterého jsem měla možnost se účastnit. Mimo skupinu jsem se účastnila šesti dalších temazcalů, dva jsem absolvovala při svém příjezdu do Tacambara, další dva temazcaly byly čistě terapeutické vedené léčitelem, jeden který byl více terapeutický, ale rituální podtext byl nezanedbatelný, a nakonec čistě rituální temazcal, kterého jsem se účastnila ve městě Palenque, tedy mimo oblast výzkumu.

V době svého prvního pobytu jsem se skupinou Mali Nali účastnila mimo jiné také rituálu křtu, aztéckého tance v rámci pohřebního ritu, oslavy výročí skupiny, a také malého obřadu kouření posvátné dýmky v rámci ženského kruhu. Tyto další rituály pomohli dokreslit celkový obraz problematiky, ale neuvádím zde popis průběhu, protože má účast není zastoupena počtem, který by mohl být reprezentativním vzorkem pro bližší zkoumání. Samotný počet zkoumaných temazcalů není vysoký, ovšem jsou zastoupeny všechny důležité typy, obřadní temazcal jsem měla možnost vidět ve čtyřech různých variantách. Což je vzorek, z něhož již mohou vycházet konkrétní poznatky. Měla jsem možnost sledovat také konkrétní účastníky, s nimiž jsem byla v blízkém kontaktu.

Dalo by se říci, že jsem dosáhla optimálního stavu terénního výzkumu, kdyse má přítomnost stala normální součástí každodenního života. Pokud bychom měli skupinu zařadit do určitých kategorií, tak z hlediska genderového byla skupina vyvážená, i v rámci zařazení do třídního systému jednotliví účastníci nepřesáhli hranice střední třídy, byť se někteří jezdci v rámci třídy mohli pohybovat na samotných hranicích - a to v obou směrech. Věkově pak převládala skupina v rozmezí 25-50 let. Celý výzkum byl prováděn v souladu s etickým kodexem americké antropologické asociace a bez vyjádření podpory konkrétní mexické vědecké instituce.

Kromě metody zúčastněného pozorování jsem použila také řízené rozhovory a dotazník, ovšem až při druhém terénním výzkumu. Sestavení dotazníku probíhalo na základě zjištěných poznatků, na většinu otázek bylo možné vybrat odpověď z nabízených možností. Než byl dotazník rozdán respondentům, předložila jsem ho Mali Nali, která uvedla připomínku, na jejímž základě byl dotazník poopraven. Konkrétní připomínkou bylo nahradit slovo rituál za slovo terapie, a to z jednoho prostého důvodu, temazcalu praktikujícím danou skupinou se účastní právě i lidé bez jakéhokoliv zájmu o původní tradice, mohlo by to tedy vést k omezení vůči takovým to lidem, protože slovo rituál označuje proces, jež je součástí náboženství, tudíž trpí toto slovo jistou omezeností vůči těm, kteří nemají zájem o samotnou duchovní podstatu. Ačkoliv velké úskalí této metody je v absenci zpětné reakce, nemožnost získat doplňující informace, objasnění výrazů a jejich užití a nutná interpretace zlomku idejí. Přesto má tato metoda značnou vypovídající hodnotu.

Jedním z nejdůležitějších poznatků plynoucích z dotazníků, se týkala otázky vyznání. Odpovědi se velmi výrazně lišily, někteří uváděli katolickou víru včetně Mali Nali, jiní zase psali camino rojo, někteří napsali agnosticismus nebo uváděli, že jsou bez víry, ostatní se zmítali

v obecných pojmech jako víra v přírodu, či elementy, nebo se označili pouze za věřící, bez jakéhokoliv bližšího určení. Z čehož vyplývá, že praktikování těchto obřadu je více otázkou životního stylu než vyznání víry. I když v centru této životní cesty se projevuje určitá víra v nadpřirozenou moc, či energii, neboli Gran Espiritu. Avšak sami sebe nevnímají jako vyznavače nějaké konkrétní víry. Což poukazuje na vědomí původu jednotlivých tradic a uvědomění jejich vzniku, či lépe řečeno počátku, jejich revitalizace. Většina respondentů také uváděla, že má zájem o hlubší studium prehispánských kultur. Dalším důležitý jev se projevil u otázky, jež se týkala toho, o co konkrétně v rámci obřadu/terapie jeví zájem, tedy o bázi náboženskou, terapeutickou či sociální, případně všechny tři možnosti, více jak polovina respondentů uvedla zájem o stránku terapeutickou. To mě tedy vede k úvaze, že být se účastní obřadu s rituálním podtextem, činí tak spíše z úcty k tradici, než-li k náboženskému přesvědčení. Samozřejmě je zde touha se spojením původních tradic a potřeba rituálu jako součásti každodenního života, který tvoří neměnný opěrný bod v dnešním globalizovaném světě.

Popis průběhu obřadu

Následující popis postupu obřadu vychází z mého vlastního terénního výzkumu, který proběhl u skupiny Calpulli De Nezahuacoyotl v Ciudad de Mexico, ale obecně zastupuje způsob praktikování ve středním Mexiku, převážně ve státě Estado de Mexiko. Obřad probíhá buď v pevné konstrukci z hliněného materiálu či betonu, nebo také v takzvané mobilní konstrukci vystavěné z dřevěných ohebných větví. V druhé uvedené podobě bývá často součástí větší ceremonie, která se koná na předem vybraném místě, kde není možnost postavit temazcal natrvalo. Mobilní konstrukce má také určité zvláštnosti, například na vrcholku konstrukce jsou větve seskládány tak, aby utvářely hvězdu. K zakrytí konstrukce se používají deky či velké kusy látky, ale je dbáno, aby byly z přírodních materiálů. I spoje v konstrukci z větví jsou svazovány lýkem, aby byl zachován co nejužší vztah s matkou přírodou. Kulatý tvar konstrukce bývá v obou případech. Dveře jsou vytvořeny z jedné další deky, která je v případě mobilní konstrukce na jejím spodním konci vyztužena větví, v případě pevné konstrukce je vyztužena dřevěnou deskou, která zapadá do otvoru udělaného v konstrukci, a deka v tomto případě slouží jako těsnění.

Uprostřed temazcalu je připravený otvor, do něhož jsou v průběhu obřadu vkládány rozpálené kameny. Kameny, které se k obřadu užívají, by měly být vulkanické z důvodu zahřívání, ale mají i hodnotu symbolickou, protože pocházejí z nitra země a mají jako takové velmi silnou energii. V rámci obřadu se kameny označují jako “los abuelitos“, neboli předci, přistupuje se k nim s velkým respektem. Jako první dovnitř vstupuje lídr, jenž určuje rozmístění dalších osob. Předtím, než vstoupí dovnitř další osoby, provádí uvnitř lídr zasvěcení prostoru pomocí Copalli, neboli kopál (tj. druh pryskyřice podobného typu jako jantar, za vyšších teplot se vypařuje a má silnou aromatickou vůni, připomíná kadidlo). Kopál je velmi důležitý předmět v rámci obřadu a jako takový je označován jako „medicina“. Vždy, než účastník stoupí do temazcalu, je očišťován kopálem, jeden z účastníků má keramickou nádobu, v níž jsou žhavé uhlíky, na které se pokládá kopál. Kouř, jenž pak vzniká, tato osoba pomocí peří či ruky směřuje k dalšímu účastníkovi, který zde stojí připraven s rozpaženými rukama, aby mohl kouř očistit celé tělo. Na konci tohoto procesu vtiská očištěný účastník symbolický polibek keramické nádobě. Kopál je v podobě menších kamínků bílé barvy uložen v dřevěné mističce. Před začátkem obřadu, když jsou všichni účastníci usazeni uvnitř, se nechá tato miska kolovat, vždy po směru hodinových ručiček, (ostatně po směru hodinových ručiček probíhá všechno pohyby uvnitř temazcalu).

Každému účastníkovi je tímto dovoleno pronést, ať už vdychu či nahlas, modlitbu ke kopálu, jenž podobně jako tabák zprostředkovává modlitbu “Gran Espiritu“ (bohu). Stejně tak se nechá kolovat paroží, pomocí něhož se uvnitř temazcalu manipuluje se žhavými kameny. Paroží se užívá z důvodu toho, že jde o přírodní materiál a při kontaktu se žhavými kameny neshoří. Zároveň však odkazuje na

jelena, který je chápán jako symbolické zvíře, někdy bývá jelen spojován s peyotlem. Naproti vchodu sedí vždy osoba fyzicky zdatná, povětšinou muž, protože se zde vytváří nejvyšší teplota (někdy je toto místo označováno za ocas orla). Po pravé straně dveří sedí vždy lídr, tedy ten, který vede obřad. Ve skupině, ve které jsem se pohybovala, byl sedací pořádek většinou uspořádán tak, aby vedle sebe seděli střídavě muž a žena. Rodina byla usazována pohromadě, a pokud se obřadu účastnily děti, byly pak usazovány v blízkosti dveří. Zvláštní postavení mělo místo po boku lídra, ovšem v rámci každého obřadu se charakter tohoto místa měnil, totiž někdy mu byl přikládán důraz a seděla tam osoba, jíž se tím dával najevo respekt, a někdy místo takový význam nemělo. Pokud byli všichni usazeni, prvních 9 kamenů bylo nejdůležitějších, jsou totiž vkládány do všech světových stran, další čtyři pak do kříže, aby se vytvořila osmicípá hvězda, a nakonec se kameny uloží doprostřed.

Podávání kamenů je doprovázeno písní a zvoláním “Nahui tonali huehuetzin“, což v překladu znamená “Vítejte, předci“. Když je kámen uložen do vymezeného prostoru, osoba, jež dostala na starosti dřevěnou mističku, udělá kopálem na kameni kříž. Tím, jak jsou kameny rozžhavené, se do prostoru uvolní aromatická pryskyřice. Pokud je v prostoru již příliš mnoho kouře a někdy ten až dráždí oči, pak je mistička už jen symbolicky přikládána ke každému dalšímu kameni. Celý obřad se skládá ze čtyř kol, ve španělštině se jednotlivá kola nazývají „puertas,“ v překladu dveře. V každém kole se vkládá určitý počet kamenů, ale ten není nijak striktně dán. Pomocí přidávání kamenů lídr reguluje teplotu uvnitř. Ovšem celkový počet kamenů nesmí být nižší než 52, to platí pro všechny způsoby praktikování, což odkazuje na aztéckou kosmologii. Vždy je jedna osoba strážcem ohně, je to velmi důležitá funkce vyskytující se i v dalších rituálech. Tento člověk má pak na starosti kameny neboli “los abuelitos“, které vytahuje z ohně, pak je pomocí metličky očistí od žhavého a předá do temazcalu, k čemuž jsou využívány vidle. Pro první kolo je minimum devět kamenů a maximum třináct. Uvnitř je další člověk, který pomocí paroží manipuluje s kameny uvnitř temazcalu. Nakonec jsou dovnitř vloženy bubny a voda na polévání kamenů.

Buben je obřadním předmětem. Podobně jako temazcal představuje srdce spirituální cesty a srdce matky Země, buben je srdcem temazcalu, a to doslova, jeho zvuk má evokovat bušení srdce. Buben je také důležitý jako doprovodný nástroj k písním, které se uvnitř temazcalu zpívají, a mimo jiné napomáhá dostat se do jakéhosi stavu lehce podobnému transu, protože hudba se skládá z opakujících se rytmtů a slov. Písně, které se zpívají, se textem dotýkají přírodních živlů, matky Země, člověka jako živé bytosti anebo předků, také např. Panny Marie. V rámci písní je možno slyšet tři jazyky. Nejvíce užívaná je španělština, dalším jazykem je nahuatl a nakonec se písně zpívají v lakotštině. Právě na užívaných jazycích je nejlépe vidět synkreze a spojení navzájem cizích prvků. Pokud jsou kameny vloženy dovnitř a jsou zde také bubny a voda na polévání kamenů, pak se na oltář pokládají paroží a kopál, které se pak užijí před dalším kolem, při přidávání dalších kamenů. Poté se temazcal uzavře, slova se ujme lídr. Pokud je v temazcalu někdo poprvé, je vysvětleno, jak se chovat.

Dále je připomenuto, že pokud někomu bude příliš horko, může se obličejem sklonit k zemi, kde je o něco chladnější. V případě velké nevolnosti je možné temazcal zcela opustit. Všichni přítomní jsou dále požádáni, aby se pokusili vydržet alespoň celé jedno kolo, aby nenarušili průběh obřadu. Temazcal je možno opustit s dovolením lídra kdykoli, když se otevrou dveře, ale je vhodnější vydržet uvnitř všechna čtyři kola. Výjimku tvoří ti, kteří temazcal absolvují poprvé, těm je doporučena přítomnost na kolech dvou.

Poté je lidem pronesena úvodní modlitba. Tato modlitba je většinou zasvěcena prospěchu nějaké blízké ceremonie dané skupiny či osobě z blízkého okruhu temazcalu přítomné či nikoli, jež je v tíživé situaci, nebo obecnému blahu všech účastníků temazcalu, ale i lidstva obecně. Další průběh je v rukou lídra, buď začnou zpěvy, anebo jednotliví účastníci dostanou slovo. Ti se pak všem představí a sdělí, proč temazcal navštívili, zejména pak nováčci. Každé kolo trvá přibližně patnáct minut. Po každém následuje oddychový čas, kdy je vhod otevřen, aby se v temazcalu osvěžil a vyměnil vzduch, také se doplní voda na polévání. Po druhém kole je možno občerstvit se vodou, tato voda je také v dané chvíli rituálním předmětem. Proto se předává mezi účastníky opět po směru hodinových ručiček, ovšem nejdříve se na začátku trochu odlije na kameny, jako symbolická oběť. Pauzy mezi jednotlivými koly mohou být i tříčtvrtěhodinové, povětšinou panuje velmi uvolněná atmosféra a jednotliví účastníci si mezi sebou povídají. Také se mnohdy mezi třetím a čtvrtým kolem pojídá agáve pro své léčivé účinky, dále se popíjí voda, kterou jsou polévány kameny, smíchaná s heřmánkovým čajem a účastníci mají k dispozici snítky bylinek, kterými si mohou otírat tělo, čímž je podpořen léčivý charakter temazcalu.

Účastníkem se teoreticky může stát každý, pro turisty je zde nepřeberné množství možností účastnit se temazcalu, kdy jsou jednotlivé obřady pro turisty zatraktivizovány za účelem komerce. Atraktivita se může zvyšovat mimo jiné pomocí užití psychotropních látek, jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách. V rámci náboženských skupin to bývá složitější, cizinec se do takové skupiny jen těžko dostává, musí být danou skupinou přijat a v takových případech záleží i na míře uzavřenosti dané skupiny. Skupina, v níž jsem se pohybovala já, byla velmi otevřená. Pokud přišel někdo nový a chtěl se obřadu účastnit, byl vždy přijat. I v případě náboženského obřadu se ho mohli účastnit i lidé jiného vyznání, v tomto případě katolíci. Řada takových zájemců totiž obřad vyhledává z důvodu nějakého zdravotního problému a doufá přitom, že jim může pomoci. Tedy pokud jsou provedena všechna čtyři kola, účastníci opouští temazcal a polévají se vodou, trochu odpočívají, aby mohli nabrat dech. Poté následuje ukončení obřadu.

Lidé, kteří jsou majiteli posvátné dýmky, což znamená, že absolvovali čtyřikrát za sebou vision quest, ji zapálí a obejdou účastníky postavené do kruhu a s každým pokouří trochu ze své dýmky. Po celou dobu vybraní jedinci zpívají píseň v lakotštině nazývanou "chanupa," což znamená kouřit nebo tabák. Dýmky se připravují ještě před obřadem, kdy je jejich majitelé naplňují tabákem. Poté je každý

účastník jednotlivě vyzván, aby nahlas řekl své pocity či poděkoval, samozřejmě je možné slovo také poslat dál, aniž by se člověk vyjádřil. Nakonec se jí ovoce, které účastníci donesli, aby se načerpaly síly po obřadu. Celá příprava včetně připravení ohniště a rozehrívání kamenů probíhá již od rána, samotný obřad pak začíná ve dvanáct pravidelně každou sobotu. Tehdy se dostaví většina účastníků, obřad pak trvá okolo čtyř hodin. U každé konstrukce, ať už pevné, či mobilní je postaven oltář ve tvaru želvy, symbol matky Země, na kterém jsou během obřadu uloženy připravené dýmky i bubny, které se zde ukládají v průběhu pauzy, aby trochu proschly. Pokud totiž hovězí kůže navlhne, celkový zvuk nástroje se změní. Na oltář se také ukládá kopal a paroží.

U temazcalu se pak může nacházet socha Tonatzin či Huichilopotliho, ale také obrázek Panny Marie Guadalupské. Celý obřad pak provází slovo “Ometeo“, užívání tohoto slova by se dalo přirovnat k užívání slova amen či aho v lakotské tradici. Slovo “amen“ se stalo neurčitým výrazem pro stvrzení výše řečeného ve smyslu „Tak se staň“, „Pravda“, „Kéž se tak stane“. Slovo Aho je užíváno v lakotské tradici a znamená “Rozumím,“ tedy zjednodušeně by se dalo říci, že tato dvě slova mají stejnou funkci. Ačkoliv Camino rojo vychází z lakotské tradice, v Mexiku implementovala některé prvky, bližší původní tradici, což ukazují písně v nahuatlu, dále obracení se na aztécké bohy především Tonantzin a Huichilopochtliho. Nejsilněji se tento fakt projevuje právě v nahrazení slova “aho“ za slovo “ometeo“. Ovšem v tomto případě je význam slova o něco složitější, ometeo vychází ze slova ometeotl, které představuje dvojího boha, neboli boha duality (více viz kapitola 3.2.). Toto slovo tedy není chápáno v překladu jako “Rozumím“ či “Pravda“. Účastníci ho nedefinují jednotně, ale představuje prý nejvyšší božský princip, princip univerza. Jeho užití však koresponduje s funkcí, jakou mají “Aho“ i “Amen“, tedy povětšinou stvrzuje předtím řečená slova.

Závěr

Na původní otázku: „Proč se dnešní Mexičané navrací k původním rituálům?“ existuje jednoduchá odpověď, která ovšem tvoří komplex několika věcí současně. Tedy nejdůležitějším bodem odpovědi na otázku je fenomén sekularizace, který se v dnešní době výrazně projevuje. Dnes v době vědy a technických pokroků, je velmi těžké držet se dogmat určité církve například katolické. Ovšem církve poskytovala rituály tvořící každodennost života, tuto oporu církev, již nadále nespĺňuje obsahem, avšak touha po rituálu jako součásti fungování společnosti stále zůstává, stejně tak potřeba určité spirituality. V rámci dnešní doby je nutné, aby praktikující rituály a spirituální pojetí světa byli otevřené modernímu rozvoji společnosti. A to poskytují právě tato moderní náboženská hnutí, která nejsou v tak ostrém střetu s vědou a moderním pokrokem, jako je tomu u strukturalizované víry katolické církve. Tento jev by se mohl obecně považovat za charakteristický rys společnosti. Avšak v Mexiku konkrétně se projevuje také touha kulturní identity, která samozřejmě vychází i z výše uvedených faktů. Hledání kulturní identity je v Mexiku podpořeno bohatou historií původních obyvatel, tedy ve své kulturní identitě se mají k čemu obracet. Na rozdíl od Evropy, kde je velmi těžké navázat na předkřesťanské kultury. Důvod tedy spočívá v touze po klidném místě, na kterém se můžeme v klidu věnovat svému nitru, v tomto uspěchaném čase. Tuto oázu klidu Temazcal zastupuje více než plnohodnotně spolu s dalšími rituály, které jsou neměnným bodem v rychle se měnícím světě.

Použitá literatura

- CLAVIJERO, Francisco Javier, *Historia antigua de México*, México, Porrúa, 1945.
- MOTOLINIA, Toribio de Benavente, *Memoriales o Libro de las cosas de Nueva España y de los naturales de ella*, Nueva Edición paleografiada del manuscrito original, con inserción de las porciones de *La Historia de los indios de la Nueva España* que completan el texto de los *Memoriales*, México, UNAM, IIH, Dirección General de Publicaciones, 1971
- DURÁN, Diego, *Historia de las Indias de Nueva España y de islas de tierra firme*, 2 tomos. México, Porrúa, 1967
- DÍAZ DEL CASTILLO, Bernal, *Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*, La Habana, Edición del Consejo Nacional de Cultura Editorial de Cuba, 2 Tomos, 1963
- ALCINA FRANCH, José. *Las culturas precolombinas de América*. Madrid: Alianza Editorial, c2000, 245 p. Libro universitario, 035. ISBN 84-206-5762-X.
- AUGÉ, Marc. *Antropologie současných světů*. Vyd. 1. Brno: Atlantis, 1999, 127 s. ISBN 80-710-8154-X.
- AYOCUAN,., *La mujer dormida debe Dar a Luz*. México: Editorial Porrúa, 2002. ISBN 978-970-0734-408.
- BATALLA, Guillermo Bonfil. *México profundo: una civilización negada*. [2. ed]. México: Grijalbo, 1994. ISBN 97-005-0572-3.
- BELTRÁN, Aguirre. *Medicina novohispana: Siglo XVI*. México: ANM-UNAM, 1990.
- CARMEN DEL, María. ANZURES Y BOLANOS. *La medicina tradicional en México: Proceso histórico sincretismos y conflictos*. México: UNAM, IIH, 1989.
- CASO, Alfonso. *El pueblo del Sol*, Colección popular, México, FCE, 1974
- CASTANEDA, Alberto, Ricardo. *Tetimonios de vida de médicos indígenas tradicionales*. México: INI, 1999.
- ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007, 268 s. ISBN 978-80-7254-925-2.
- FRANCH, José Alcina. *El Agua: Mitos, ritos y realidades*. Barcelona: Anthropos, 1995.
- GEERTZ, Clifford. *Interpretace kultur: vybrané eseje*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 565 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5089-3.

GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, 195 s. Post (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5062-1.

GONZÁLES TORRES, Yólotl, Diccionario de mitología y religion de Mesoamérica, México Larousse, 1991.

GRUZINSKI, Serge, La coloizacion de lo imagiario. Sociedad indígenas y occidentalización en el México etanol, siglos XVI-XVIII, México, FCE, 1993

KOVÁČ, Milan. *Slnko jaguára: náboženský svet Olmékov, Mayov a Aztékov*. Vyd. 1. Bratislava: Chronos, 2002, 394 s. Religionistická knižnica, zv. 1. ISBN 80-967-1386-8.

LEE, Penny. *The Whorf theory complex: a critical reconstruction*. Philadelphia: J. Benjamins Pub., c1996, xix, 323 p. ISBN 15-561-9619-9.

KAŠPAR, O., Nový svět v české a evropské literatuře 16. – 19. století, UK, Praha 1983

KAŠPAR, O., Dějiny Mexika, Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1999

LEÓN-PORTILLA, Miguel. *Aztécká filosofie: myšlení Nahuů na základě původních pramenů*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2002, 404 s. Capricorn (Argo). ISBN 80-720-3461-8.

LEON-PORTILLA, Miguel. *La filosofía nahuatl estudiada en sus fuentes*. Mexico: UNAM,IIH, 1994.

LEYVA REYES, José Gustavo. *Temazcalli como forma de resistencia indigena*. Mexico: ENAH,UAM,UACH, 2001.

LILLO MACINA, Vincenza. *El Temazcalli Mexicano: Su significacion y su uso psicoterapéutico pasado y presente*. Plaza y Valdés Mexico: S.A. de C.V., 2007.

Los dos volcanes: Popocatépetl e Iztaccíhuatl. 1. ed. México, D.F: Artes de México, 2005. ISBN 97-068-3116-9."

MENDOZA, Hernando, Tratado de las supersticiones y costumbres genitilicias quo hoy viven entre los indios naturales desta Nueva Espana, 2tomos, México,SEP, 1988

ODENA GÜEMES, Lina. *Movimiento Confederado Restaurador de la Cultura de Anáhuac*. 1a ed. México, D.F.: SEP Cultura, Centro de Investigaciones y Estudios Superiores en Antropología Social, 1984, 186 p. ISBN 96-849-6040-9.

SANDOVAL, Forero, Eduardo Andrés, *El temazcal otomí. Ritual de purificación, Sanación y Refrescamiento*. Toluca, 2003UAIM-UAEM.

SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 741 s. ISBN 978-80-7367-432-8.

SPRANZ, Bodo. *Los dioses en los codices mexicanos del grupo Brogia: una investigación iconográfica con 32 ilustraciones y 1791 figuras en el texto*. México: Fondo de Cultura Economica, c1973, 517 p., 1 p. of plates : ill. ISBN 96-816-1029-6.

STONE, Matha. *At the sing of the midnight: The concheros dance cult of México*. Tuscon: The University of Arizona Press, 1975.

VELASCO PINA, Antonio. *DOS GUERREROS OLMECAS*. México: PUNTO DE LECTURA, 2007. ISBN ISBN: 978-607-11-1034-3.

VODIČKA, Pavel. *Dobytí říše Aztéků: tažení Hernána Cortése v letech 1519-1521*. 1. vyd. Praha: EPOCH, 2011, 173 s. Polozapomenuté války. ISBN 978-80-7425-145-0.

VRHEL, František. *Předkolumbovská literatura: Téma, problémy, dějiny*. Brno, 2003. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie: Modulové učební texty pro studenty antropologie a příbuzných oborů.

WILKINS, David E. *American Indian politics and the American political system*. 2nd ed. Lanham, Md.: Rowman, c2007, xxxii, 375 p. ISBN 978-074-2553-460.

Periodika

COMAS, Juan. *El mestizaje cultural y la medicina novohispana del siglo XVI*. Valencia: Instituto de Estudios Documentales e históricos, 1996.

LOCKHART, J. *Los nahuas después de la Conquista: Historia social y cultural de la población indígena del México central, siglos XVI-XVIII*. Mexico: Fondo de Cultura de Economica, 1999

LOZOYA, Xavier "Spa: Salute per aqua, el temazcalli", *Arqueología Mexicana*, vol. XII, núm. 74, julio-agosto. México, CNCA - INAH. 2005

ORTIZ BUTRÓN A. "El temazcal arqueológico", *Arqueología Mexicana*, vol. XII, núm. 74, julio-agosto. México, CNCA - INAH. 2005

Studentské práce

El baño temascal novohispano, de Moctezuma a Revillagigedo: Reflexiones sobre prácticas de higiene y expresiones de sociabilidad. La Paz, Mexico, 2004. Tesis de Licenciatura.

BUENDÍA DE LLACA, Yanitsa Iztacihuatl. *La configuración de identidades colectivas en nuevos movimientos místico- religiosos.: El caso del movimiento de Regina*. Querétaro, México, 2014. Magisterská práce. Universidad Autónoma de Querétaro. Vedoucí práce Dr. Víctor Gabriel Muro González. Dostupné také z: <http://ri.uaq.mx/bitstream/123456789/1973/1/RI001241.pdf>.

MARISCAL, González. *Temazcal: instrumento de armonización: El ejemplo del grupo de temazcaleros de Celaya*. Mexico, 2007. Tesis Maestría. Universidad de las Américas Puebla.

MENDONCA, Pollyana. *Aproximación etnográfica a un culto neochamánico en contextos urbanos: Estudio sobre el movimiento "Camino rojo" en España*. Brasília, 2007. Magisterská práce. Universidade de Brasília. Vedoucí práce Prof.Dr. Manuel Delgado.

Jiné zdroje

- http://www.ugr.es/~pwlac/G22_16Alfonso_Aparicio_Mena.html

- <http://www.redalyc.org/redalyc/pdf/104/10402103.pdf>

- <http://www.uaci.udg.mx/files/File/tukari/tukari16.pdf>

- <http://grupomazorca.com.mx/archivos/archivo86.pdf>

<http://www.uaaim.edu.mx/joomla15/IMAGENES/LibrosUAIM/LIBROSPDF/LibroTemazcalOtomí.pdf>

Přiloha

Literatura k tématu

ALEGRIA, Ricardo E. The Ball Game Played by the Aborigines of the Antilles. *American Antiquity*. 1951, **16**(4): 348-. DOI: 10.2307/276984. ISSN 00027316. Dostupné také z: <http://www.jstor.org/stable/276984?origin=crossref>

Ayala, R. R. Mitos y leyendas de los indios americanos. Barcelona, Edicomunicación. 1998

BERDAN, Frances. *The Aztecs of central Mexico: an imperial society*. 2nd ed. Belmont, CA: Thomson Wadsworth, c2005, xi, 212 p. ISBN 05-346-2728-5.

CARRIÓN, Miguel Angel Sánchez. *La nueva era: ¿sacralización de lo profano o profanación de lo sagrado?*. 1. ed. Puebla, Pue., México: Univ. Iberoamericana, 1999. ISBN 978-968-8593-578.

COMPILACIÓN, prólogo. *Nuevos testimonios históricos guadalupanos*. 1. ed. México: Fondo de Cultura Económica, 2007. ISBN 978-968-1675-516.

CORTEZ, Hermán. Cartas de relacion de la conquista de México, Buenos Aires, Es-pasa-Calpe, "Coleccion Austral", 1945

DEBROISE, con textos de Olivier Debroyse .. Ed. por Olivier. *La era de la discrepancia: arte y cultura visual en México : 1968-1997 ; [Museo Universitario de Ciencias y Arte, 24 de febrero - 30 de septiembre de 2007]*. México: Turner, 2007. ISBN 96-890-5600-X.

Eliade, Mircea. El chamanismo y las técnicas arcaicas del éxtasis. Madrid, Fondo de Cultura Económica. 2001

Fernández Álvarez, Óscar, "Orientaciones metodológicas en antropología social y cultural", Contextos, XV/29-30: 219-242. Centro de Estudios Metodológicos e Interdisciplinarios. Universidad de León. 1997

GIURIATI, Paolo a Masferrer K., Elio. MASFERRER K., ELIO. *No temas..yo soy tu madre: un estudio socioantropológico de los peregrinos a la Basílica de Guadalupe*. 1. ed. México, D.F.: Plaza y Valdés Editores, 1998, 264 p. ISBN 96-885-6603-9.

Chica Casasola, J."Medicina indígena", Revista Natural, nº 24, Madrid,1998

Chihuailaf, Elicura Recado confidencial a los chilenos. Santiago de Chile, Lom Ediciones. 1999

J. GORDON MELTON, J.Jerome Clark and Aidan A. *New age encyclopedia: a guide to the beliefs, concepts, terms, people, and organizations that make up the new global movement*

toward spiritual development, health and healing, higher consciousness, and related subjects. 1st ed. Detroit, Mich: Gale Research, 1990. ISBN 978-081-0371-590.

LA BARRE, Weston: *The peyote cult.* Yale University Publications in Anthropology, No. 19, 1938

LAGARRIGA ATTÍAS, Isabel: "Iluminados o Alumbrados en la Nueva España: técnicas terapéuticas". En: *Historia de la Medicina en México* sección, Colonia. UNAM . México, (en prensa)

LEÓN PORTILLA, Miguel a Antonio VALERIANO. *Tonantzin Guadalupe: pensamiento náhuatl y mensaje cristiano en el Nicān mopōhua*". 1. ed. México: Fondo de Cultura Económica, 2000, 202 p. ISBN 96-816-6209-1.

LÉVI-STRAUSS, Claude. *Smutné tropy*. Vyd. 2. V Praze: Rybka, 2011, 478 s., [32] s. obr. příl. ISBN 978-80-87067-11-6.

MARTÍNEZ, Raul Berzosa. *Nueva era y cristianismo: entre el diálogo y la ruptura*. 2a ed., act. Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1998. ISBN 978-847-9143-763.

MERLO, Vicente. *La Llamada de la Nueva Era Hacia Una Espiritualidad Místico-esoterica*. 1a. ed. Barcelona: Karios Editorial Sa, 2008. ISBN 978-847-2456-426.

NUTINI, Hugo G., Todos Santos in Rural Tlaxcala. A Syncretic Expressive and Symbolic Analysis of the Cult of the Dead, New Jersey, Princeton University Press, 1988

OBRA COMPILADA BAJA LA DIRECCIÓN DEL MAESTRO JUSTO SIERRA POR LUIS G. URBINA, obra compilada baja la dirección del maestro Justo Sierra por Luis G. Pedro Henrique Ureña y Nicolás. *Antología del centenario: estudio documentado de la literatura mexicana durante el primer siglo de independencia, 1800-1821*. 2a ed. Mexico, D.F.: Universidad Autónoma de México, 1985. ISBN 96-883-7513-6.

RICHARD, F. . *The Aztecs* ed. revisada, Nueva York: Thames y Hudson. 2000.

RODRÍGUEZ O., JAIME E., Rodríguez O., Jaime E.,. *La independencia de la América española*. 2. ed. Nueva edición actualizada. México, D.F.: Fideicomiso Historia de las Américas, Fondo de Cultura Económica, 2005, 472 p. Serie Ensayos (Fideicomiso Historia de las Américas). ISBN 96-816-7556-8.

RUSSELL MEANS, with Marvin J. *Where white men fear to tread: the autobiography of Russell Means*. 1st St. Martin's Griffin ed. New York: St. Martin's Press, 1996. ISBN 978-031-2147-617.

SMITH, E. de Michael *The Aztecs* 3ª ed., Oxford: Blackwell. Townsend, (2003).

STEWART, by Omer C. *Peyote religion: a history*. Norman [Okla.]: University of Oklahoma Press, 1993. ISBN 08-061-2457-1.

ZANTWIJK, Rudolph van The Aztec Arrangement: The Social History of Pre-Spanish Mexico (Civilization of the American Indian). Norman: Oklahoma University Press. 1985.

Příloha Oprázky

Obr.1. V těchto temazcalech se skupina stávala každou sobotu. Zdroj: Lenka Přichystalová

Obr. 2. Oltář v podobě želvy. Zdroj: Lenka Přichystalová

Obr.3 Klasická hliněná konstrukce. Zdroj : Lenka Přichystalová

Obr.4 Panna Marie Guadalupská před vchodem do Temazcalu. Zdroj: Lenka Přichystalová

Obr. 5. Zasvěcování nového temazcalu. Zdroj: Lenka Přichystalová

Obr.6 Lečivé bylinky připravené na obřad. Zdroj: Leka Přichystalová

Obr. 7 Oslava výročí Calpulli Yaocoyotl, v pozadí jsou obřadní bubny. Zdroj: L. Přichystalová

Obr.8 Tanečník při oslavě výročí, v ruce drží caracol (mušli) velmi důležitý předmět při obřadu. Zdroj : Lenka Přichystalová

Obr. 9 Mobilní konstrukce temazcalu. Zdroj:

https://www.google.cz/search?q=temazcal&biw=1242&bih=585&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0CCcQsARqFQoTCPOT0-KztMcCFQq8GgodFesAVw#imgsrc=Do-R_mSS14gtaM%3A